БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП-ниң Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1962 ч. НОЯБРЬ 4 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 262 (5359).

Өртээ 2 көп.

Улуг Октябрьның 45 чыл оюнуң бүдүүзүнде

МУРНАКЧЫ СОВЕТ ЭРТЕМГЕ АЛДАР!

Совет эртемниң сорук киирикчи чогаадылгазы

Бистиң чуртувустуң, бистиң улуг улузувустуң чаа-чаа өрес-маадырлыг чоруктарын делегей соксаал чок кичээнгей-биле хайгаарап көрүп турар. Планеталар аразынга ужудар совет автоматтыг станция тоолда ышкаш ол планетаның чажыдын шинчилээр, ооң кырын чурукка тырттыргаш, фото-чурукту Черже дамчыдып бээр дээш космостуң ужу-кыдыы көзүлбес талыгыр ыраа, Марсче ужудуп бар чыдар. «Марс-1-ниң» чижеглээр чүве чок ужудуушкуну чеди ажыг ай үргүлчүлээр. «Марс-1» бодунуң оруунда бүгү чүүлдерни эскерип, ол бүгүнүң дугайын Черже дыңнатпышаан, космостуң изеттинмээн оруу-биле миллион-миллион километрни эртер ужурлуг.

Космосту чагырып алыкчыларывыстың чаа улуг базымын делегейниң хөй-ниитизи совет эртемниң болгаш техниканың база бир кайгамчык чедиишкинни кылдыр үнелеп көрүп турар.

Чедиишкин шынап-ла кайгамчык. Ужудуушкун дугайында албан ёзузунуң дыңнадыында бөдүүнү-биле мынчаар чугаалап турар: **Ындыг салып үндүрүүшкүнүң бир-ле дугаар боттандырганы ол, «Марс-1» деп планеталар аразынга ужудар автоматтыг станцияның шимчээшкини санал кааныңга чоок орук-биле боттанып турар.** Ындыг болза-даа бо бөдүүн сөсте—кижи төрелгетенниң алыс күзелдерин боттуг чүүл болдурган совет эртемниң өндүр чаагайы, бодунуң сайзыраңгайының талазы-биле деңнежир чүве чок космос техниказын тургузуп шыдаан бистиң Төрээн чуртувустуң индустриалдыг күчүзү, кайгамчык эртемденнерниң, инженерлерниң, техниктерниң, ажылчыннарның—космосту чагырып алыкчыларның улуг отрядын кижизиткен совет улустуң, Коммунистиг партияның чогаадыкчы гениязы, маадырлыг болгаш эрес-соруктуг чоруу илереттинген.

Совет ниитилелдиң амыдыралынга коммунизмни тургузарынга эртемниң доктаамал өзүп турар ролю—бистиң үениң эң характерлиг шынарларының база бирээзи. Коммунизм биле эртем чардынмас, чүге дээрге социалистиг ниитилел тургузуу ниитилел дугайында делегейде эң мурнакчы эртем—марксизм-ленинизмге үндезилээш хөгжүп турар.

СЭКП-ниң XXII съездизинге эш Н. С. Хрущевтуң демдеглеп турганы болза: **«Эртем-техниктиг депшилгениң шапкын хөгжүлдези болза бистиң чүс чылывысты ниитилелдиң болгаш кижиниң хөгжүлдези эртемниң чедиишкиннерин планныг болгаш бүгү талалыг кылдыр ажыглавас болза боттанмас».**

Улуг Октябрь эртемниң хөгжүлдезинге кызыгаар чок делгемнерни ажыдып, эрги Россияга чогаадыкчы бодалды бектеп алгаш турган хүлүгнү үзе тырткан, капитализм муң-муңу-биле, миллион-миллиону-биле базып, боой тудуп чораан талантыларны улустуң иштинден көдүрүп үндүрген. Совет эрге-чагырганың чылдарында, ылаңгыя бистиң хүннеривисте ышкаш эртем ол хире шапкын темпилер-биле, ол хире калбак фронт-биле кажан-даа хөгжүвейн келген. Хожудаңгай, түреңги, бижик билбес чораан чуртту төөгү талазы-биле кыска хуусааларда бедик сайзыраан экономикалыг, мурнакчы эртемниг болгаш техникалыг күчүлүг күрүне кылдыр хуулдурган совет социалистиг тургузугнуң маргыш чок артык күштерлиин делегей бо чедиишкиннерден эң тодазы-биле көрген.

Бистиң чуртувуста эртем улам-на шуут бүдүрүкчү күш болуп бар чыдар, бүдүрүлге—амгы үениң эртеминиң технологтуг ажыглаашкыны болуп турар. В. И. Ленинниң чаңгыс эвес удаа айтып турганы ышкаш, сайзыраңгай техника чокка, чаа эртем ажыдыышкыннары чокка коммунизмни тургузуп болбас. Ынчангаш совет эртемденнер боттарының бүгү күштерин болгаш билиглерин коммунизмни тургузарының улуг херээнге берип турар.

Бистиң үлетпүрүвүстүң техниктиг депшилгезиниң шапкын бурунгаарлаашкынынга, ооң хөгжүлдезиниң бедик темпилеринге чоргаарланып турар бис. Ол депшилгениң үндезин суурунга эртемниң чедиишкиннери бараан болуп турар. Бис делегейде эң улуг электростанцияларны, эң ырак черлерге шөйдүнген электри-дамчыдылгаларның эң күчүлүг шугумнарын тудуп турар бис, оларны даштыкы чурттарның тускай эртемниглери адааргал-биле көрүп турар. Эң мурнакчы технологтуг чорудулгаларны ажыглавышаан, кан бүдүрүүшкүнүнүң хөгжүлдезинде бистиң чедиишкиннеривисти делегей хүлээп көрүп турар. Улус ажыл-агыйының депшилгезинге, хереглел бараанналарын бүдүреринге улам улуг ужур-дузалыг болуп бар чыдар «улуг химияны» тургузуп турар бис. Бистиң механизастаттынган көдээ ажыл-агыйывыс көдүрлүп бар чыдар. Ынчангаш ол бүгү эртемниң болгаш техниканың эң болбаазыраңгай чедиишкиннеринге үндезилээш боттанып турар.

Партияның Программазы совет эртемниң мурнунга улуг-чаагай сорулгаларны салган. Термоядролуг реакцияларны башкарарының айтырыгларын шиитпирлээрин киириштирбишаан, энергетика талазы-биле шинчилелдерни бүгү талалыг хөгжүдери, бүдүрүлгени, транспортту, харылзааны комплексилиг механизастаары болгаш автоматчыдары, улус ажыл-агыйының эң чугула адырларын химиждери, медицинаның эрге-ажыктарынга биология эртемнерин хөгжүдери болгаш көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрери база өске-даа хөй-хөй чүүлдер болза, бистиң эртемденнеривистиң салдынган сорулгаже эң-не чүткүлдүг ажылдаарын негеп турар. Бистиң үевисте улус ажыл-агыйының депшилгези биле эртемниң депшилгези аразында сырый харылзаалыг. **«Эртемниң үре-түңнелдиг хөгжүлдезиниң үндезини болза улустуң тургузукчу күш-ажылы-биле, коммунистиг тургузуушкуннуң практиказы-биле үзүлбес харылзаада»**—деп, партияның Программазында чугаалап турар. Делегей эртеминге бүгү-ле кол-кол угланыышкыннарның талазы-биле мурнакчы турушту ээлээр сорулганы совет эртемденнерниң мурнунга партия салган.

Ниитилел хөгжүлдезин удуртурувуң эртемниг үндезини болуп турар ниитилел эртемнериниң талазы-биле шинчилелдер шапкыны-биле хөгжүүр ужурлуг. Кол чүве чүдел дээрге эртем-идеологтуг ажылды улам-на бедиди көдүрери, ону коммунистиг тургузуушкунуң шынап-ла күчүлүг, доктаамал хөделип турар фактору болдурарында, ооң улуг-даа база биче-даа звено бүрүзүнүң үре-түңнелдиг болурун бедидеринде болур.

Эртемден болза билиглерни чүгле көвүдедир болгаш хөгжүдер эвес, харын оларны массалыг пропагандалаар, нептередир хүлээлгелиг. Бодумнуң угаан ажыл-чорудулгамның баштайгы базымнарындан эгелээшле: эртемге ажылдаар болгаш чонга бижиир деп ийи сорулганы чергелештир салып алган турган мен деп чугаалаан бистиң алдарлыг ада-чуртчувус К. А. Тимирязевти маңаа кэнчап сагынмас боор. Бистиң үевисте ол чаагай чорукту эртем ажылдакчызы бүрүзү улуг чергези-биле удуртулга болдурар ужурлуг.

Совет эртем чонга шынчызы-биле бараан болуп турар болгаш чаагай сеткилдиг чорук-биле сиңниккен. Ооң эчис сорулгазы — кижи төрелгетенниң депшилгези болгаш чаагай чоруу. Оон дээре бадыткаашкыны—ракка удур демисел, атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаары бистиң чер-делегейивистиң комплексилиг геофизиктиг шинчилелдери дээн ышкаш нийти кижи төрелгетенниң эң улуг шак ындыг айтырыгларын шиитпирлээринге совет эртемденнерниң улустар аразынга харылзааларының улам-на калбарып турары болур. Эртемниң совет ажылдакчылары өске чурттарның депшилгелиг эртемденнери-биле кады бүгү делегейге быжыг тайбың дээш идепкейлиг демисежип турарлар.

Бистиң улузувус бодунуң эртеминге ынак болгаш ону үнелеп турар. Бисте эртемденнер улуг кичээнгейни болгаш хүндүткелди эдилеп турарлар. Ынчаарга бүгү кижи төрелгетенниң чырыткылыг келир үези — коммунистиг ниитилелди тургузарынга эртемниң ролюн улам-на бедидери дээш олар боттарының бүгү-ле күштерин салыр дээрзинге чигзиниг турбас.

— Эртемниң болгаш дээди өөредилге черлериниң ажылдакчылары! Эртемниң улам ыңайгы чечектелиишкини дээш, техниктиг депшилге дээш демисежиңер! Коммунизм үезинге төлептиг тускай эртемниглерни белеткеңер!

Мурнакчы совет эртемге алдар!

(Бо чылдың ноябрының 3-те «Правданың» мурнуну чүүлү).

ТЕМПИНИ УЛАМ ДҮРГЕДЕДИП ТУРАР

Тыва кобальт тудуунда М. Чертыгашев баштаан комплексилиг бригаданың кежигүннери октябрь мурнунуң социалистиг чарыжынга киргеш мурнакчы өске бригадалардан хожудавайн турар. Олар ам заводтуң порода чуурар салбырының тудуунда. Ажылды колдуунда хол-биле кылып турар болза-даа, онаалганы бригада доктаамал ажыр күүседип турар.

Байырлал мурнунуң хүннеринде хүлээп алырының бункерин тудуп доозар деп хүлээлгени олар алган турган, ол онаалганы күүседипкеннер.

Чедиишкин боду чедип келбес. Александр, Кузьмин, Владимир Тряскин, Александр Абросимов, Михаил Минченко болгаш өске-даа эштерниң чүткүдүг ажылы-биле ол чедиишкиннер чедип алдынган. Олар болза ажылды кезээде дүргени-биле болгаш бедик шынарлыы-биле чорудуп турар болгаш ам, Улуг Октябрьның байырлалының бүдүүзүнде, ажылдың темпизин улам-на дүргедедип турарлар.

Моңгуш Хүргүл-оолович Сенден—Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң Хам-Дытта бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазының бригадири. Ооң удуртуп турар бригадазы бо чылын ажыл-агый талазы-биле бедик көргүзүгнү чедип алган. Бригада мал чемнери белеткээриниң планын чедиишкиннииг күүсеткен. Бо чылын бригада 100 баш хойга онаашпыр 100 баш хураганнарны менди камгалап алган, оларның деңгилде күжү семис чаагай. Бир баш хойга онаашпыр 2 кг 900 грамм дүкту кыргып алган. Кыштаглаашкынга белеткелди октябрь айның ортан үезинде эки шынарлыг доосхан.

М. Х. Сенденниң удуртуп турар бригадазы бүгү-ле көргүзүглер, ажыл-агый талазы-биле районда хойжу бригадаларның дээре черин ээлеп турар.

ЧУРУКТА бригадир М. Х. Сенден.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Фото авторнуу.

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төөгүзү»

МОСКВА. (СЭТА). Октябрьның 45 чыл оюнга холбаштыр ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының ном үндүрер чери «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төөгүзү» деп эртем ажылын парлап үндүрген. Ол ном 1917 чылдың эгезинден 1918 чылдың күзүнге чедир үени хаара тудуп турар.

Улуг Октябрь дугайында бо түңнеп байыдып турар ажылды ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Төөгү институдунуң эртемденнериниң коллективи чурттуң янзы-бүрү архивтеринде кадагалаттынган документилиг материалдарга үндезилээш бижээн. Хоочун большевиктерниң мынчага чедир парлавайн келген сактыышкыннарын бир-ле дугаарында калбаа-биле ажыглаан.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң соонда бо чыл Тываның ажыл-ишчилеринге чүткүлдүг күш-ажылдың чылы болган. Республиканың ажылчы чоннары боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүсединге төлептиг салыышкынны киирген. Үлетпүр бүдүрүлгелер, колхозтар болгаш совхозтар, бүдүрүлге база культура тургузуушкунунуң мурнакчылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 45 чыл оюн төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип ап, улуг байырлалга бедик көргүзүглерлиг ужуражып турар.

Тыва АССР-ниң бүдүрүлге болгаш культура тургузуушкунунуң моон адаанда мурнакчыларын, мурнакчы бүдүрүлгелерни, колхозтарны болгаш совхозтарны, оларның мурнакчы фермаларын болгаш бригадаларын СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар республиканың Хүндүлел самбыразынга болгаш Көргүзүг самбыразынга киирер:

РАЙОННАР:

Эрзин район (СЭКП райкомунуң секретары эш **Бичижик А. К.**, райкүүском даргазы эш **Бегзи Т. С.**).

БҮДҮРҮЛГЕЛЕР:

Кызылдың дааранылга комбинады (директору эш **Малыхова М. Ф.**, партия организациязының секретары эш **Матсон Э. Я.**, профэвилел комитединиң даргазы эш **Ведерникова С. И.**);

Тыва даг-руда комбинадының Кызыл ТЭС (директору эш **Асеев А. Ф.**, партия организациязының секретары эш **Отрыганьев Г. П.**, профэвилел комитединиң даргазы эш **Макеенко И. Я.**);

Кызылдың сайгарылга баазазы (директорунуң оралакчызы эш **Антонов Е. М.**, партия организациязының секретары эш **Токарев Н. Д.**, профэвилел комитединиң даргазы эш **Иваньева Е. Г.**).

СОВХОЗТАР:

Улуг-Хем районнуң **«Найырал»** совхозу (директору эш **Доржулдай М. О.**, партком секретары **Хунай-оол Р. С.**);

Чөөн-Хемчик районнуң **«Сүт-Хөл»** совхозу (директору эш **Соловьев Е. П.**, партком секретары эш **Лопсан-Серен О. Н.**);

Ол-ла районнуң **«Чыраа-Бажы»** совхозу (директору эш **Аржаалай А. Т.**, партком секретары эш **Хунажык М. М.**).

КОЛХОЗТАР:

Тес-Хем районнуң **«Чодураа»** колхозу (даргазы эш **Шулуу-Маадыр Ч. К.**, партия организациязының секретары эш **Байыр-оол С**);

Таңды районнуң **«Революцияның чалбыыжы»** колхозу (даргазы эш **Гудков Г. С.**, партия организациязының секретары **Кунаев А. К.**).

ФЕРМАЛАР:

Бии-Хем районнуң **«Кызыл тараачын»** колхозунуң **Туран сүт-бараан** фермазы (эргелекчизи эш **Доронин Д. С.**).

«Өөк» совхозтуң **бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазы** (бригадири эш **Карбы И. Б.**).

Ак-көк дээрниң хайгыылчыларында

Кызылдың аэрология станциязы ажылдап эгелээнден бээр 10 чыл боол турар. Станцияның радиозондуларлыг шарлары Тываның ак-көк дээрниче 30—40 километр көдүрлүп үнүп, атмосфераның байдалын черже дамчыдып турар.

Аэрология станциязының коллективи чүгле сөөлгү чылдарда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Гидрометеорология албаның Кол эргелелиниң Бүгү-эвилел шаңналын ийи удаа чаалап алган болгаш Красноярскиниң гидрометеорология албаның шилчиир кызыл вымпелин үш чыл улаштыр боттарында тудуп келген.

Станцияда ажыл-херектиң мастерлери өзүп турар. Чижээ, улуг техник-аэролог Галина Ивановна Кочергина бодунга дааскан ажылын ак-сеткилдиг күүседип, өөрүнүң аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги черинде чоруп турар. Ол, бо чылдың чүгле октябрь айында-шарларны атмосфераже көдүрүлдүрерин ортумаа-биле 28 км чедирген. Хайгаарakчы Октябрина Гонтарь чүгле кончуг эки ажылдап турар. Чайын изиг-даа, кыжын соок-даа, дүн-хүн дивейн ооң агаар байдалын шинчилеп турары өскелерге үлегер болуп турар.

Улуг техник актинометрист Анастасья Бондарева Хүннүң радиациялыг балансазын элээн каш чылдарның дургузунда хайгаарап келген. Ооң кылган ажылын Свердловск обсерваториязы чүгле кончуг эки демдек-биле хүлээп ап турар. Тускай эртемниглер Юрий Калустин, Юрий Клабуков олар радио болгаш электри дериг-херекселдерни эки байдалга тургузуп турарындан планныг ажылдар 100 хуу күүсеттинип турар.

Агаарны комплексилиг арга-биле хайгаарап турар чорук Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйынга улуг дузаны чедирип турар. Бо чылын тараа ажаап алыышкынының үезинде агаарның байдалын беш хонуктап көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларынга баш удур кылып берип турган.

Октябрьның 45 чыл оюнга аэрология станциязының коллективи күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужурашкан. Октябрь айда радиозондунуң көдүрлүүшкүнүнүң ортумак бедии 26.350 метрге деп болган, бо дээрге мооң мурнундагы чылдарнының эң дээре көргүзүг болган.

В. ФИЛИМОНОВ,
аэрология станциязының кол инженер-аэрометеорологу.

«Марс-1» ужудуушкунда

Ноябрьның 2-де Москваның-биле 6 шакт 33 минута турда «Марс-1» деп, планеталар аразының станциязы-биле ээлчеглиг харылзаажылганы кылган. Станцияның бүгү-ле системаларының чогумчалыг ажылдап чоруурунуң дугайында медээлерни станциядан алган болгаш ооң шимчээшкининиң траекториязының элементилерин хемчээген.

Планеталар аразының станциязының эртем аппаратуразы чогуур программага дүүштүр ажылдап чоруур дээрзин телехемчээшкиннерниң медээлери көргүскен. Планеталар аразының станциязының иштинде температураны тускай таарыштырар система Цельсиниң 20—30 градустары кылдыр таарыштырып чоруур, базыышкын мөңгүн-суу куткан чагычыгаштың 850 миллиметр болуп турар. Хүн батареялары чогумчалыг ажыттына берген болгаш буфер батареяларын октаарының чогуур корум-чурумун хандырып чоруур.

Станцияда тургускан 922,76 мегагерц болгаш 183,6 мегагерц частоталарга хереглеңнип чоруур радио дамчыдыкчылары турушту ажылдап чоруур. Хүлээп ап турар медээниң күчүзү санап каан хемчээлге дүгжүп турар. Планеталар аразының станциязы-биле харылзаа эки, бердингеп командылар четкен болгаш тодаргай ажылдаттынган.

Дараазында харылзаажылганың эгезинге чедир станция мындыг астрономиктиг координаттарлыг болур: доорт үнери 7 шак 21 минута, ийлениri—46 градус 14 минута болур болгаш Рыси деп бөлүк сылдыстарга дужаашкан турар.

«Марс-1» деп планеталар аразының станциязының шимчээшкининиң дугайында дараазында дыңнадыгны ноябрьның 4-түң кежээзинде дамчыткан турар.

(СЭТА).

У Тан биле А. И. Микоянның ужурашканы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы А. И. Микоян Гаванаже баар орук айы-биле Нью-Йоркка келгеш, ноябрь 1-де Каттышкан Нацияларның Организациязының албан кылыр бажыңынга КНО-нуң чиңгине секретарының хүлээлгезин күүседип турар У Тан-биле ужурашкан.

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң КНО-да доктаамал төлээлекчизи В. А. Зорин олар А. И. Микоянны үдеп чорааннар.

КНО-нуң чиңгине секретарының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң талазы-биле оралакчызы Е. Д. Киселев ужуражыышкынга база олурушкан.

Ужуражыышкын доозулган соонда КНО-нуң секретариадының төлээлекчизи дараазында медеглелди кылган. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң көрүлдезинде турар куба айтырыының талазы-биле санал-оналдарның үре-түңнелдиг солчулгазы У Тан биле А. И. Микоянның аразынга болган.

Беседа чүректиң ханы байдалынга эрткен.

Кажан А. И. Микоян, В. В. Кузнецов, В. А. Зорин КНО-нуң секретариадының албан кылыр бажыңындан үнүп кээрге, оларны журналистер долгандыр турупкан болгаш У Тан-биле беседаның дугайын чугаалап бээрин А. И. Микояндан дилээннер.

Парлалга-биле маргыжары—ол дээрге айыылдыг херек болгай деп А. И. Микоян баштактанып чугаалаан; мен парлалга-биле тайбың болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннашкынның кижизи мен... Дээрги Тан бистиң шагдан бээр таныжывыс болгаш өннүүвүс болгай деп А. И. Микоян үргүлчүлеп чугаалаан. 1955 чылда-ла У Тан болза У Ну-биле кады Совет Эвилелинге чораан. Мен аңаа бодумнуң аян-чоруум кылып чорааныымның үезинде дээрги Тан-биле Бирмага ужурашкан мен. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң көрүлдезинде турар Куба-биле холбаалыг айтырыгларны бөгүн дээрги Тан-биле чугаалажып көрдүвүс. Ужуражыышкын ажыктыг болду.

Ноябрь 2-де самолет-биле Гаванаже ужудуп үнүптер мен дээрзин А. И. Микоян корреспондентилерге дыңнаткан.

Программа амыдыралда тиилелгелии-биле боттанып турар

МОРИС ТОРЕЗ,
Францияның Коммунистиг партиязының чиңгине секретары.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизи ССРЭ-ниң ажылчын шимчээшкининиң болгаш улустарының алдарлыг төөгүзүнде чугула арынны чүгле бижээн чүве эвес, харын бүгү чурттарның коммунистерин хөй чүүлдерге ол өөреткен. Ооң шиитпирлери бүгү делегейде он-он миллион кижилерниң чүректерин болгаш угааннарын хаара туда берген.

XXII съезд болза партияның чаа Программазын, коммунизмни тургузарының программазын хүлээп алганы-биле хамыктың мурнунда демдеглеттинген. Маркстың — Ленинниң идеялары-биле байыттынган ол документини бистиң үениң Коммунистиг манифези деп чөптүү-биле адаан.

Өндүр улуг идея-биле: гуманизмниң эң дээди идеалынга дүгжүп турар, кижиге шак ындыг амыдыралдың эң-не төлептиг байдалын тургузар деп идея-биле бүгү Программа сорук кирген. Совет коммунистерниң «Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга» деп лозунун боттандырар чорук социализмниң идеяларын нептередири дээш демиселди чорудар талазы-биле акы-дуңма партияларга шиитпирлиг дузалап турар.

Социализмден коммунизмче шилчилгениң үезинде ниитилелди политика талазы-биле организастаарының айтырыгларын XXII съезд ханызы-биле ажылдап кылган. Мөлчүгделдиң болгаш дарлалдың капиталистиг системазын чылча шавар болгаш социализмни тургузарын боттандырарда ажылчын аңгының эрге-чагырганы холунга алыры болгаш пролетариаттың диктатуразын тургузары — кара чаңгыс орук дээрзин Совет Эвилелиниң кайгамчыктыг үлегери көргүскен. Ынчаарга бүгү ажылчы чоннарга эң-не калбак демократияны магадылап турар ол диктатура болза эргежок чугулазының талазы-биле түр чүүл болур.

Пролетариаттың диктатуразының күрүнезин бүгү улустуң күрүнези кылдыр чаартырын ССРЭ-ге боттандырар дугайында, социалистиг демократияны бүгү тала-биле хөгжүдер дугайында болгаш социалистиг күрүнеден келир үеде коммунизм үезинде хөй-ниитиниң бот-эргелелинче шилчиир дугайында чугула тезисти XXII съезд айыткан. Хоочун социалист Сен-Симоннуң бадыткап турганы ышкаш, кижилерни эргелеп башкарары болза чүвелерни эргелеп башкарарынче шилчиир апаар.

Ынчаарга XXII съезд чүгле коммунизм тургузуушкунунуң съездизи эвес болган. Ол ооң-биле кады тайбыңның съездизи болган. Ол болза бистиң үевисте дайынны чайладырының боттуг аргаларын бүгү-ле күштүү-биле демдеглээн, ол чорук Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг лагерьниң улам-на өзүп турар күчүзү-биле, а ол ышкаш бүгү делегейде тайбыңның өске-даа күштериниң быжыгып турары-биле тайылбырлаттынар.

Дайын чайлаш чокка болур чүүл эвес апарган. ССРЭ-ниң даштыкы политиказының кол сорулгазы дээрге, социалдыг болуушкуннардан дайынны чайладыры, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаары, чепсегленишкинни контроль-биле бүгү-ниити дүжүрери, боо-чепсек болгаш дайын чок делегейни чедип алыры болур дээрзин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бодунуң съездизинге байырлалдыы-биле чарлаан.

Колония болгаш хамаарышпас улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкининиң империализмни кошкадырының болгаш сандарадырының талазы-биле төөгүлүг ужур-дузазын съезд демдеглээн. Алжирниң болгаш өске-даа күрүнелерниң хамаарышпас эргени чедип алганы ол байдалдың шынныын чайынналчаа-биле бадыткаан.

Ынчалза-даа империализм ооң-биле чөпшээрешпейн турар. Бүгү пролетарийлер, бүгү демократтар ооң-биле ёзулуг эп-сеттиг каттыштырып турары — Кубаның маадырлыг улузунга Каттышкан Штаттарның араатанзыг агрессиязы—аңаа бадыткал болур-дур. Ниитилелдиң революстуг чаартыгаларын углап-шиглеп турар, совет улустуң дуржулгалыг удуртукчузу Ленинниң партиязының ролю коммунизмни калбаа-биле тургузарының үезинде өзүп турар дээрзин съезд көргүскен. Коммунистиг партияның амыдыралчы салдары болза ленинчи нормаларны катап тургусканының база кижиге чүдүүр чоруктуң үржуктарын узуткаанының ачызы-биле ажыл-чорудулганың бүгү талаларынга дыка күштелген. Партия болза чоннуң инициативазын улам-на калбаа-биле көдүрүп, хостуг болгаш дидим чогаадыкчы ажылга чаа күштерниң немежип келиринге идигни берип турар.

Ажылчын аңгының партиязы болуп төрүттүнген партия бүгү улустуң партиязы болуп шилчий берген. Ол партияны хостуг бүгү ниитилел бир үн-биле деткип турар. Ооң эш Хрущев баштаан удуртукчулары хүндүлел-биле болгаш бүгү-нити бүзүрел-биле бүргеткен.

Съездиниң соонда эрткен чылдың дургузунда, ооң хүлээп алганы Программа амыдыралга тиилелгелии-биле боттанып келген. Совет Эвилели бүгү-ле адырларга бурунгаар чаа, дыка депшээни аңаа бүзүрел болур.

Космоска баштайгы бөлүк ужудуушкунну боттандырган космонавтар Николаевтиң болгаш Поповичиниң кайгамчыктыг маадырлыг чоруун бүгү делегей адыш часкап турган дээрзин ылаңгыя маңаа демдеглеп болур.

Тайбыңның байдалы турда эң-не аас-кежиктиг болгаш эң-не чөптүг ниитилелди тургузар дээр дугайында XXII съездиниң кыйгырыглары оран-делегейниң бүгү булуңнарынга четкен. Ол Кыйгырыглар болза ажылчы чоннарның болгаш депшилгелиг бүгү кижилерниң күжүн база дайынчы угаан-бодалын каш катап улгаттырып турар.

Материалдыг болгаш культурлуг чаагай чүүлдерниң элбекшили туруп турда аас-кежиин, деңэргени, ёзулуг хосталганы бүгү кижилерге хандырар коммунизм тургузукчуларының чуртунче Францияның ажылчы чоннары көрүнген.

Коммунизм дээрге—бүгү улустарның чырыткылыг келир үези дээр дугайында коммунарларның салгакчыларының бүзүрелин XXII съезд улам быжыглаан.

ОКТЯБРЬНЫҢ ЧЕПСЕКТИГ ТУРА-ХАЛЫЫШКЫНЫ

В. И. Ленинниң музейиниң залдарында

Москва. Бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы. Революция шелү. Владимир Ильич Ленинниң музейинче ажылчыннар, эртемденнер, шериглер, студентилер өөрүшкү-биле чоруп турлар. Олар музейниң залдарынга келгеш, бүгү чурттаалгазы ажылчы чонга ендүр-чаагай үлегер-чижек болган Владимир Ильич Ленинниң ажыл-чорудулгазы-биле таныжып турар.

Стендилерниң бирээзинде шилдеп каан документ бар. Ында «Тура халыышкынны узамдыктырары өлүмге дөмей деп чүве ам чүден артык тода... Бо одуругларны 24-түң кежээзинде бижип ор мен, байдал дыка дүшкүүрлүг-дүр» — деп, революцияның баштыңчызы бижээн.

Большевик Фофанованың чажыт бажыңынга Владимир Ильич бо одуругларны бижээнинден бээр 45 чыл эрткен. Ол хүннерде Петроградка байдал дүшкүүрлүг турган. Октябрь 24-түң эртенинде буржуаз Түр чазактың дужаалы-биле юнкерлер большевик партияның төп органы «Рабочий путь» солунунуң типографиязын эжелеп алгаш, хаап каапканнар.

Ынчалза-даа удаваанда Революстуг шериг комитединиң чорутканы ажылчыннарның чепсектиг отрядтары типографиядан юнкерлерни үндүр сывырган болгаш солун буржуаз чазакты дүжүрер деп кыйгырыг-биле катап үнүп эгелээн.

Революстуг демисел шак түдум-на өөскүп турган. Баштыңчы чепсектиг тура халыышкынны кичээнгейлиг өөренип турган.

Смольный... Чепсектиг тура-халыышкынның штабы мында. Революстуг шериг комитединиң даалгаларын күүседир дээш кызыл гвардейжилерниң, матростарның, солдаттарның отрядтары Смольныйдан чоруп турган. Ижор заводунуң ажылчыннарының революцияга берген куяк машиналары доскуулдап чоруп турганнар. Октябрьның соок дүнези. Одаглар хып, дайынчы медээлер эккээр чарылгаларның мотоциклдери дагжап, революсчу шериглер-биле кады В. И. Ленин болгаш ооң чоок өннүктери М. И. Калинин, Я. М. Свердлов, К. Е. Ворошилов, Ф. Э. Дзержинский, В. В. Куйбышев, М. В. Фрунзе, Г. К. Орджоникидзе, Н. К. Крупская олар прожекторларның хереллинде тургулааннар.

Тура халыышкын уламчылап, Революстуг күштер Күрүне банкызын, кол телеграфты, Төп телефон станциязын, көвүрүглерни болгаш өске-даа чугула пунктуларны эжелеп ап турган. Эртенге чедир Революстуг шериг комитединиң бүгү-ле дайынчы операциялары доозулган.

1917 чылдың октябрь 25-тиң эртенинде 10 шак турда Владимир Ильич Ленинниң бижээн «Россияның хамаатыларынга» Кыйгырыын номчуур бис. Ында «Түр чазакты дүжүрген. Күрүне эрге-чагыргазы Петроградтың пролетариадын болгаш гарнизонун баштап турар Революстуг шериг комитединиң органы ажылчыннар Совединиң холунда кирген. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның революциязы делгерезин!» — деп бижээн. (26 том, 207 арын).

Чурукчу В. Серовтуң бир чуруу Советтерниң II Бүгү-Россия съездизинге Владимир Ильич Ленинниң чүве чугаалап турарын көргүзүп турар. Кышкы Ордуже шавар халдаашкындан чаа келген, пулемёт ленталары олуй-солуй азынган матростар, солдаттар, кызыл гвардейжилер болгаш съездиниң төлээлери ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде бирги социалистиг күрүнезиниң тайбың политиказының база черниң хуу өнчү болурун солуур, ону бүгү чоннуң кезээ-мөңгеде эдилелинге бээр дугайында баштыңчының чугаазын кичээнгей-биле дыңнап турар.

Съездиниң төлээлери Совет эрге-чагырга, Тайбың, Чер дугайында В. И. Ленинниң бижээни баштайгы декреттерин улуг сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган. Совет Күрүне төрүттүнген баштайгы хүнүнден эгелээш чер бөмбүрзээнге: «Делегейге—тайбың» — деп медеглээн. Ол-ла залда Тайбың, Чер дугайында декреттер парлаттынган «Известия» солунуң 1917 чылдың октябрьда үнген дугаарларын көөр бис. Стендилерниң бирээзинден 1917 чылдың октябрь 26-да Советтерниң II Бүгү-Россия съездизиниң хүлээп алганы, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның чазааның тургустунганының дугайында В. И. Ленинниң бижээн доктаалын номчуп болур. Улус Комиссарларының Чөвүлели тургустунган. Ооң даргазынга В. И. Ленинни соңгаан.

Октябрьның чепсектиг тура халыышкынының уттундурбас хүннеринден бээр 45 чыл эрткен. Октябрь революциязының хүннеринде Владимир Ильич Ленинниң күзеп, бодап чораан чүүлдери ам амыдыралда боттанган. Оон бээр эрткен дөрт он ажыг чылдарның дургузунда совет улус коммунистиг партияның удуртулгазы-биле социализмни тургускан болгаш коммунизмче бүзүрелдиг бурунгаарлап бар чоруур.

Фабрикаларның, заводтарның ээлери апарган ажылчыннарның күш-ажылын коммунистиг ёзу-биле көөрүн Владимир Ильич өөредип чораан. Залдарның бирээзинге Петр Алексеев аттыг фабриканың бөлүк ажылдакчыларын көрдүвүс. Оларның шуптузу коммунистиг күш-ажылдың бригадаларында ажылдап турар. Совет Эвилелинде ындыг бригадалар, коллективтер хөй.

Талантылыг эртемденнерниң, конструкторларның чогаадыкчы ажылынга таарымчалыг байдалдарны тургускан бистиң чуртувус депшилгелиг кижи төрелгетенниң мурнуку одуруунга чоруур үени улуг Ленин күзеп чораан. Ю. Гагаринниң, Г. Титовтуң, А. Николаевтиң, П. Поповичиниң космосче ужудуушкуну бүгү делегейни, депшилгелиг кижи төрелгетенни кайгаткан.

Улуг Ленинниң айтыышкыннарын амыдыралга боттандырбышаан, Совет улус коммунизмниң тиилелгезинче бүзүрелдиг базып орар.

Г. ДЕМИН.
Москва.

Көдээ ажыл-ишчи бүрүзүнге— механизаторжу мергежил

„Алдын дүлгүүрнү" холга алыр

Октябрьның бир сөөлгү хүнү. Суг-Аксы суур. Ажыл хүнү төнчүүрээн-даа болза, совхоз директорунуң кабинединде кижилер далаш чок олуруп, ажыл-херекшир чугаалар чоруп турган.

Евгений Павлович Соловьев Хөр-Тайга салбырда Хуна-биле телефон дамчыштыр тывалап чугаалажып олур. Чугааның аяны мал кыштаглаашкынынга белеткелге-ле холбашкан хире.

Авто-мото-машиналарның техниктиг паспорттарын бир кижи хынамчалыг көрүп, ат бижип олур. Ол гараж эргелекчизи болду. Ук документилер база чаа, чугула болгаш ажыл-агый бүрүзүнге автомашиналарга техниктиг паспорттуг болуру негеттинип турар.

Директор телефонга чугаалажыышкынын дооскан дораан-на кол зоотехниктиң ооң столунуң кырынга эккеп салып кааны кижилер адын чыскаап бижээн узун даңзыны кичээнгейлиг көре берген.

—Гм, бежен үш кижи ат бижиткен ышкажыл, ам-даа немежир боор-аа?

— Чүгле совхоз төвүнүң улустары-дыр бо. Чугаажок немежир...— деп, зоотехник Н. Васильев харылаан.

— Зооветеринариялыг өөредилге дугайты кандыг хемчеглер бодап тур силер?—деп, директор демгизинден хандыгып айтырды.

— Сүт-бараан фермаларынга зоотехния өөренир бөлгүмнерни организастаар бис, олар эрткен чылын база тургулаан болгай, а ветеринария дугайты харын канчалза эки чүвел?—диген.

Чүү-даа болза ылап-ла өөредилгелер дугайты чугаа боп турар-дыр. Демги узун даңзыда кижилер чогум кандыг хевирниң өөредилгезинге кирер улус ирги деп бодап, айтырарынга белен орумда, директорга база бир кижи чедип келди.

Ол совхоз төвүнде ажылчын аныяктарның кежээки школазының директору Фаина Федоровна Березина-дыр.

— «Силерниң школаның 130 ажыг кижи... А бо дээрге техниктиг өөредилгеге хаара туттунган кижилер-дир, амдыызында 53—дээш, совхоз директору демги даңзызын башкыга тутсупкан. Олар ук өөредилгениң кичээлдерин кана, кандыг хүннерде эрттирериниң дугайын дугуржуп алган.

Колхозчуларны, совхозтар ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларны механизатор тускай эртемге бүгү-нити өөредирин организастаар дугайында СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле бюрозунуң доктаалынга үндезилээш техниктиг өөредилгени «Сүт-Хөл» совхозтуң дирекциязы, партком организастап эгелээн.

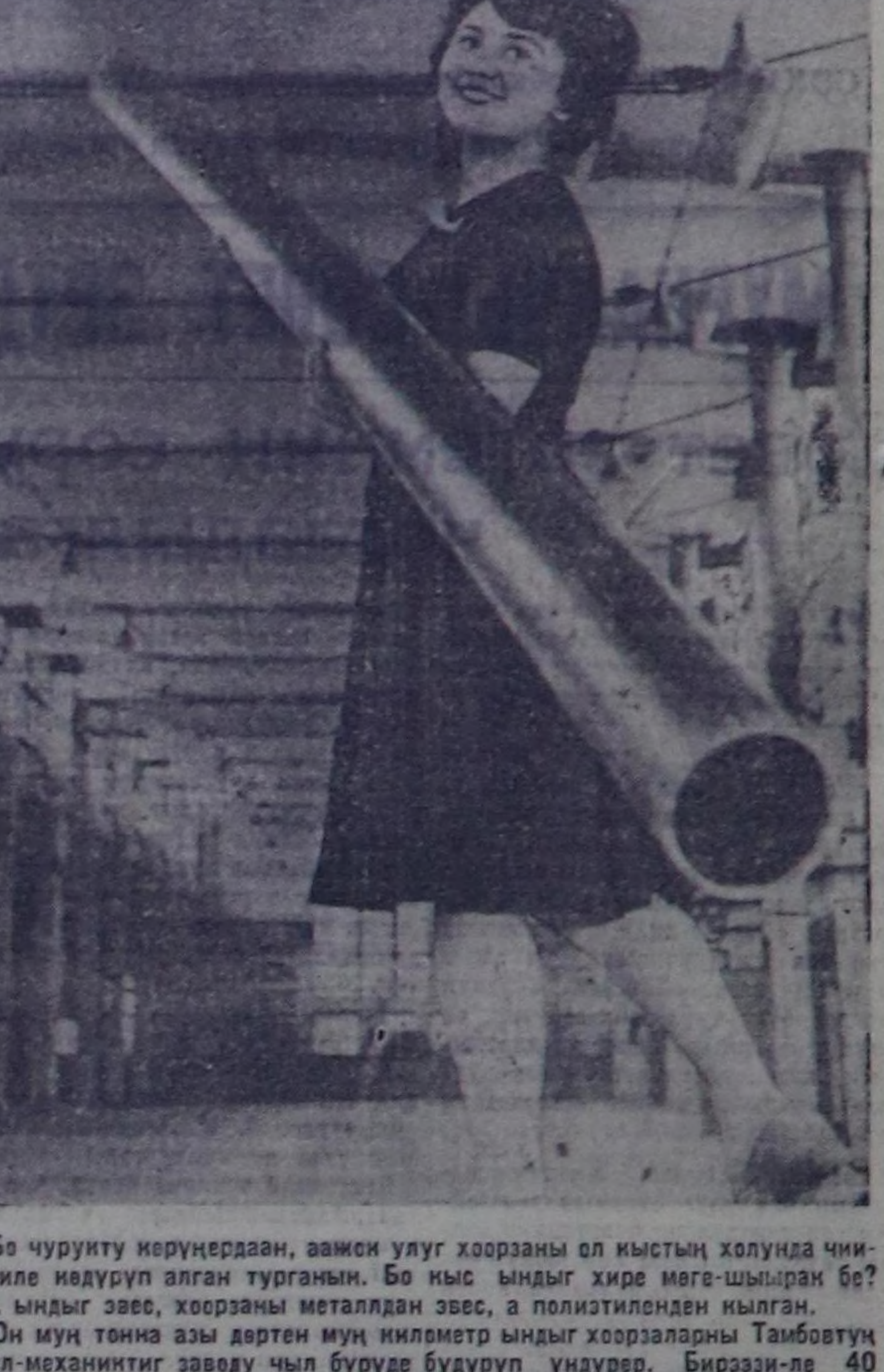
Суг-Аксы суурда техниктиг өөредилгеде хаара туттунган ажылчыннар, албан-хаакчылар тракторларны, автомашинаны болгаш радио-телефон херээн өөренир үш бөлгүмге хуваттынган. Тракторлар болгаш комбайннар херээн өөренир бөлгүмнү совхоз директору эш Соловьев, автомашина херээн өөренир бөлгүмнү партком секретары эш Лопсан-Серен удуртуп турар.

Ындыг техниктиг өөредилгени совхозтуң тус-тус салбырларында база организастаан.

Совхоз ажылчыннары болгаш ында көдээ интеллигенция механизатор тускай эртемге бүгү-нити өөредилгени организастаарынга каттыжып, күзел-сонуургал-биле хаара туттунган.

Техниктиг билиглерни, механизацияны ханызы-биле өөренип шиңгээдип алыры—ол дээрге амыдыралга «алдын дүлгүүр-дүр».

М. ОЮН.
«Сүт-Хөл» совхоз.

Бо чурукту көрүңердаан, аажок улуг хоорзаны ол кыстың холунда чиик-биле көдүрүп алган турганын. Бо кыс ындыг хире мөге-шыырак бе? Чок, ындыг эвес, хоорзаны металлдан эвес, а полиэтиленден кылган.

Он муң тонна азы дөртен муң километр ындыг хоорзаларны Тамбовтуң котел-механиктиг заводу чыл бүрүде бүдүрүп үндүрер. Бирээзи-ле 40 квартиралыг 40 бажыңнарның тудуунга херегл ээр ол хире санныг суг дамчыдар болгаш канализация хоорзаларын бир хонукта бүдүрүп үндүрүп турар. Ам бо үеде 50 мм болгаш 100 мм диаметрлиг хоорзаларны кылып турар. Удавас ооң ассортиментизи калбарар болгаш 15-тен 300 мм чедир диаметрлиг хоорзаларны кылыр болур.

Чаа бүдүрүлгениң улус ажыл-агыйынга кайы хире улуг ужур-дузалыг болуп турарын мындыг фактыдан безин көрүп болур: 50 мм диаметрлиг пластмасс хоорзаларның бир километри чуртка он муң ажыг тонна металлдың камналгазын берип турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МАЛ АЖЫЛЫНДА КОМСОМОЛЧУЛАР

Өвүр районнуң бүгү саанчыларының барык 80 хуузу комсомолчулар, а колхозтарның мал ажылында база аныяктар колдап турар. Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш ону күрүнеге белеткээр талазы-биле районнуң көргүзүглеринде комсомолчуларның болгаш аныяктарның биче эвес үлүг-хуузу кирген.

Район тос айларда 650 тонна сүттү сагган, ол болза чылда саар хүлээлгезин күүсеткени болур. Боттарында быжыглаан чурт инектериниң бирээзинден-не 1130—1395 кг сүттү сагган М. Көк, Д. Дадар, С. Куулар, К. Попуш ышкаш комсомолчулар хөй.

Бо чылын аныяктар 9 муң хураганны, 2,5 муң анайны, 1 муң бызааны болгаш 120 хаванны азырап өстүрген. Күрүнеге 158 тонна дүктү садарынга комсомолчулар идепкейлиг киришкен. Чижээ, бир хойданна 3100 грамм дүктү кыргытыан хойжу комсомолчулар районда хөй.

С. ТАНОВ.

«Тес-Хем» совхозтуң чылгычызы эш Очур-оол бо чылын эки көргүзүглерни чедип алган. Чүл дээрге, чүс үжен беден чүс үжен кулун алдынган турда оларны бүрүнү-биле камгалап алган.

Чурукта: чылгычы эш Очур-оол.
Фото В. Хинкистии.

ШИЛЧИИР ТУКТУ АЛГАН

Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң ажыл-ишчилери чылдың эрткен үезиниң иштинде көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алган. Ажыл-агый күрүнеге эът, дүк, сүт садарының социалистиг хүлээлгезин октябрьның эгезинде-ле 100 хуу күүсеткеш, ооң кырынга 12 тонна сүттү, 900 кг дүктү немей дужаар хүлээлгени алган турган. Олар ол хүлээлгезин ноябрьның 1-ге чедир долдур күүсеткен. Ажыл-агый сүт бүдүрерин көвүдедириниң талазы-биле районнуң өске колхозтарындан дээре көргүзүглерлиг болганы дээш, чоокта чаа СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Т. ОЮН.

Соңгукчуларның чагыглары күүсеттинип турар

Кызыл хоорай Совединиң сессиязындан

Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Соведи чер-чер Советтеринге эрткен соңгулда үезинде соңгукчуларның берген чагыгларының күүселдезиниң дугайында айтырыгны бодунуң X сессиязынга чугаалашкан.

Эрткен үениң иштинде хоорай Совединиң күүскому депутаттарның болгаш ажылчы чоннарның идепкейлиг киржилгези-биле 185 чагыгларның иштинден 165 чагыгны күүсеткенин сессияга илеткелчи хоорküүскомнуң даргазының оралакчызы эш Еремеев болгаш санал берген депутаттар база активчилер тодаргай фактылар-биле демдеглеп турганнар.

Үлетпүр талазы-биле колдуунда-ла продукцияны бүдүрерин көвүдедир, шынарын бедидер хемчеглерни айыткан 10 чагыглар чедиишкинниг күүсеттинген. Ооң түңнелинде бо чылдың эрткен 9 айларында хоорайның үлетпүрү нити продукция бүдүрериниң планын 106,6 хуу күүсеткен азы эрткен чылдың ол үезинден 12 хуу хөйнү бүдүрген. Кылыгларның шынарын бедидер талазы-биле элээн хемчеглер алдынган.

Хоорайның тудугларынга хамаарышкан 25 чагыгларның кол нуруузу күүсеттинген. Чижээ, республика эмнелгезиниң кезип эмнээр салбыры, калбак экранныг кинотеатрның, № 11 школаның тудуглары болгаш өске улуг тудуглар ажыглалда киргилээн. Ынчалза-даа чуртталга тудуун ажыглалга киирериниң планы 9 айларда чүгле 20 хуу, а хоорай Совединиң шугумунда тудугларны 19,2-ле хуу күүсеттинген. 118 орунниг гостиницаның, эът комбинадының, хлеб заводунуң кондитер цегиниң тудугларын доозарының хуусаалары узамдыккан.

Садыгны болгаш нитиниң чемненилге черлериниң ажылын экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылып, хоорайның чурттакчыларынга сүттү, ооң продуктуларын, дузавааан балыкты хандырарын элээн экижиткен. Ынчалза-даа сөөлгү үеде хоорайга эккеп турар сүттүң хемчээли улуу-биле эвээжээн, горпонуң баштаар черинден эътти бүгү аъш-чем магазиннеринге киирерин хандырбаан, а ол ышкаш магазиннерде трикотаж болгаш өске-даа кылыглар эвээш болуп турар. Хоорайның чамдык магазиннериниң болгаш нитиниң чемненилге черлериниң арыг-шевер байдалы четпес, садып алыкчыларны, чемненикчилерни мегелээр, бараанларны, аъш-чемни чедир хемчээп, деңзилевес садыгжылар амдаа бар.

Хоорайның коммунал ажыл-агыйының, чаагайжыдылгазының талазы-биле соңгукчуларның берген чагыгларын күүседирин барымдаалааш, 543 дөрбелчин метр чуртталга фондузун хостап тургускан. Бажыңнарын септээри чугула апарган чурттакчыларны оларже түр көжүргеш, оларның бажыңнарынга септелгени чылдың кайы-даа үезинде чорударын ол чорук хандырып турар. Хоорайның мурнуу, чөөн кезектеринде № 5, 6 чунар бажыңнарны ажыглалче киирген, Пушкин кудумчузунда 50 олуттуг чаа чунар бажыңны ам удавас ажыдар, № 2 чунар бажыңның чаартылгазы дооступ турар. Хоорайның оң талакы эрик кезээнге 16 олуттуг чунар бажыңның тудуун бо чылдың төнчүзүнде эгелээри көрдүнген. Электростанция турган бажыңга хеп чуур черниң иштики дерилгези доозулган. Ам чүгле «Тыва тудуг» трезинден олче канал дамчыштыр суг киирери саадап турар. Хоорайның Чехов, Каа-Хем, Титов, Оюн Күрседи кудумчуларын чаагайжыттынгылаан, кудумчуларның тус-тус участоктарын чаагайжыдып, ногаанчыдар кылдыр оларны коллективтерге быжыглаан.

Ындыг болза-даа хоорküүском болгаш ооң коммунал ажыл-агый килдизи чуртталга бажыңнарының капитал септелгезиниң планын күүсетпээн. Одалга системазын чогуур үезинде белеткевээн турган. Ооң уламындан уруглар албан черлериниң хөй кезии үр-үеде ажылдавайн келген, хөй каът бажыңнарның чурттакчылары баштайгы соок эгелеп турда одалга чогундан элээн бергедээшкинге таваржып турганнар. Соңгукчуларның чагыгларының күүселдезинде бар улуг четпестерни сессияга депутаттар болгаш активчилер тодаргай илередип турганнар.

Хоорайның улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи эш Борисова сессияга санал бергеш, бо өөредилге чылында Улуг-Хемниң оң талакы эрик кезээнде 8 чыл болгаш хоорайның чөөн талазында 11 чыл школаларының немей ажыттынгылааның демдеглээн. Ооң-биле кады ажылчын аныяктарның кежээки школазының таарымчалыг бажың-биле хандыртынмайн турарын ол четпес деп айыткан. Хоорайның барыын талакы кезээнге (септелге заводунуң талазынга) чаа школа тудуун келир чылдың планынга киирерин оратор негеп турган, уругларның 90 орунниг чүгле чаңгыс садын тудар дээн төлевилелди четпес деп санааш, бети дээргеле ийи ындыг садтарны тударының чугулазын иелерниң мурнундан эш Борисова медеглээн.

Коммунтудугнуң септелге-тудуг эргелелиниң четпес ажылын № 12 ясли-садтың эргелекчизи эш И. Вавило бодунуң саналынга шыңгыы демдеглээн. Ук эргелелдиң начальниги эш Набоковтуң болгаш хоорküүскомнуң хайгаарал чогундан хоорайның оң талакы эрик кезээнде уруглар садының септелгези 8 ай дургузунда үргүлчүлээн.

Депутат эш Чернышев сессияга санал бергеш, пассажир АТК-зында 95 кондукторларның уругларын яслиге бүрүнү-биле хаара тудар хемчегни алырын негээн.

Хоорайда хөй санныг аныяк иелерни кино, концерт, шии көргүзүглеринче хандыкшыдар дугайында бодунуң бодалын депутат эш Содпам тодаргай илереткен. Аныяк иелерниң күзелин хандырар төлээде, кинотеатрларга, клубтарга, а ол ышкаш ажылчын аныяктарның кежээки школаларының чанынга уруглар өрээлдерин ажыдары чугула деп ол саналдаан.

Депутат Н. Кузубова сессияга санал бергеш, бистиң эмнелге албан черлеривистиң чамдык ажылдакчыларының чөгенчиг практиказын шыңгыы илереткен.—Эргээн балыглапкан үш харлыг уругну уруглар поликлиниказындан республика эмнелгезиниң кезип эмнээр салбырынга иези эккээрге, ук салбырга ону ийи удаа хүлээп албаан фактыны депутат демдеглээн.

Эштер А. Алдын-Херел, М. Ситников, Селезнева, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Г. Иванов олар сессияга чүве чугаалааш, соңгукчуларның чагыгларын бүрүн күүседирин чедип алырының чугулазын онзалап демдеглээнир.

Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле тодаргай шиитпирни сессия хүлээп алган.

ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ОТЧЕТ-СОҢГУЛДАЛЫГ ХУРАЛДАРЫ.

Партийжи удуртулганы бедик деңнелче

Коммунизм тургузарының улуг Программазын болгаш партияның кол хоойлузу чаа Уставты хүлээп алган СЭКП-ниң XXII съездизи болуп эрткенден бээр чыл ажып турар тээгүлүг хүннерниң бирээзинде «Найырал» совхозтуң парткомунуң отчёт-соңгулдалыг хуралы чыылган. Партком секретары эш Хунай-оолдуң отчёттуг илеткелин бүгү коммунистер ханызы-биле чугаалажып, парторганизацияның ажыл-чорудулгазын, совхозта ажыл-херектиң долу анализин кылганнар. Совхозта партком болза, ооң составында киржип турар партия эге организацияларының болгаш ооң кежигүннериниң санының талазы-биле районда эң-не улуг организация болуп турар.

СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар дээш партия организациялары ажылчы чоннуң ортузунга кижизидилге болгаш организакчы ажылды элээн күштелдирип, социалистиг чарышты калбартып келгениниң түңнелинде, көдээ ажыл-агыйының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин эки күүсеткен. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, эът бүдүрери 1, 2, сүттүү—1,3, дүктүү—1,1, тарааны—1,7 катап өскен, ооң-биле кады көдээ ажыл-агыйның бараанныг продукциязы көвүдээн.

Совхоз часкы тарылганың үезинде тарылга шөлүнүң тургузуун элээн өскертип, хөй чылдарда болгаш чаңгыс чылдарда үнер, эвээш дүжүттүг культураларның шөлүн дыка кызырып, тараа, тараа-бобы, кукуруза культураларының шөлүн калбарткан хөй тарааны, малга элбекшилдиг чемни бүдүрер арганы берген. Ылаңгыя Шаңчы участогунда чер аңдарылгазын болгаш тараа чаштырылгазын агротехниканың чурумнарын шыңгыы барымдаалаан. Ооң түңнелинде Шаңчы шөлүнде тараа культураларының ортумак дүжүдү кызыл-тастың 22,6, арбайның — 20,2, суланың—20 центнер болган.

Мал болгаш чер ажылында чамдык чедиишкиннер болза, хамыктың мурнунда мурнакчы кижилерниң саны көвүдеп, оларның бот идепкейинип өзүп турары-биле чедип алдынган. Чижээ, партия кежигүннери комбайнерлер Дамба-Хуурак, Бавуу, хойжулар Ойбаа, Сертип, кадарчылар Арапчор, Х. Кызыл-оол, Санаа, саанчы Артыш болгаш өскелерни-даа оларның санынга хамаарыштырып болур. Оларның бергелерге торулбайн, чүткүлдүг ажылдааны партия кежигүнү эвестерге үлегер болуп, мурнакчыларны өстүреринге улуг идиглиг болган.

Часкы тарылганың болгаш дүжүт ажаап алыышкынының үезинде совхозтуң ажылчын комитеди, Үрбүнде, Кара-Талда партия эге организациялары социалистиг чарыштың түңнелин беш, он хонуктап үндүрүп, тиилекчилерге шилчиир вымпелдерни тыпсып турганы, совхозтуң дирекциязы чери мурнакчыларга шаңнал фондузун тускайлааны, механизаторларның материалдыг сонуургалын бедиткени, техниканы эң бүдүрүкчүлүг ажыглаарынче кичээнгейни күштелдиргени улуг салдарлыг болган.

Бо үстүнде чедиишкиннер-биле кады мал болгаш чер ажылында улуг четпестерниң бары, курлавырлар болгаш болдунар аргалар ам-даа долузу-биле ажыглаттынмайн келгени база демдеглеттинген. Черни ажылдап кылырының агротехниктиг чурумнарын үрээр, минералдыг болгаш органиктиг чемиштидилгени ажыглавас, мал чеми үнелиг культурага эң эки черлерни шилип албас, үрезинни чаштырарының нормазын, хуусаазын барымдаалавас, ажаап алыышкынның үезин узадыр чоруктар турган. Бо талазы-биле кол агроном турган эш Агальцов ажылга харысалга чоктанып, участок агрономнарындан негелде кылбайн, харысалга чок ажылдап турда, партком, совхозтуң дирекциязы чогуур үезинде хемчег албаан. Ногаа болгаш картофельден орулга алыр хамаан чок, чыл бүрүде карылгалыг болуп келген.

Мал ажылынга удуртулганың четпезинден малдың хоралчазы улуг. Эрткен тос айларның дургузунда 107 баш мыйыстыг бода мал, 1573 баш шээр мал өлүп хораан. Кара-Тал салбырының инек кадарчызы эш Тарбак он баш малды самчыгдааны илерээш шииттирген. Коммунист эш Очур-оол чеди баш иртти чидирген. Салбырларның сүт-бараан фермаларынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, мал кыштаглаашкынынга үлегерлиг белеткенир дээн ышкаш чугула айтырыглар кичээнгейге салдынмайн турар. Чижээ, фермаларга мал чемгерилгезин механизастаар, кол шаңнар төптеринге автодезини тургузар дээн чижектиг чугула шиитпирлер боттанмаан. Мал ажылын механизастаарының херээн кол инженер эш Самодуров кошкак удуртуп келген. Чамдык малчыннарның кыштаа билдинмес, элээн кашан хөй кажаалары сыңышпас болуп турар.

Парткомнуң болгаш тус-тус эге организацияларның чон ортузунга организас-массалыг болгаш политиктиг ажылының дугайын коммунистер база ханы чугаалашкан. Партком отчёттуг үениң иштинде сес кижини партия кежигүнүнге, беш кижини ооң кандидадынга хүлээп алган. Партияның дөрт эге организациязы немешкен, Мал болгаш чер ажылында хөй-хөй коммунистер доктаамал ажылдап турар. Бүгү коммунистерниң хуралы үш удаа болган, аңаа ажыл-агыйның чартык чылда түңнели, мурнакчы дуржулгазы нептередир болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгларны шиитпирлеп турган.

Ындыг-даа болза Булуң-Теректе, ажылчын кооперациязында, көдээ Советте болгаш өске-даа албан организация черлеринде партия эге организациялары партия хуралдарын Уставта айытканын ёзугаар эрттирбейн турарлар. Отчёттуг үениң иштинде Булуң-Теректе, ажылчын кооперациязында партия эге организациялары өзүлде чок болган. Көдээ Советтиң болгаш улус „өөредилгезиниң, культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылын партком четпес удуртуп келген. Чаа-Хөл школазының бус кужу-биле ажылдаар одалга системазы амдыгаа чедир кылдынмаан. Чамдык школаларның одаар ыяжы сөөртүнмейн турар. Кара-Тал, Үрбүн салбырларында кижи эмнелгелери ажылдавайн турар. Механизаторларның, аныяктарның өөредилгезинче кичээнгей салдынмайн турар, ылаңгыя кежээки школаларга өөрензе чогуур аныяктар хаара туттунмайн турар. Совхозтуң төвүнде Культура бажыңынга чүгле кинолар үнүп турар боордан башка, тематиктиг кежээлер, айтырыг-харыы кежээлери, мурнакчылар-биле ужуражыышкын дээн ышкаш өске-даа хемчеглер чоруттунмайн турар.

Ажылчы чоннуң ортузунга кижизидилге ажылын партком болгаш тус-тус эге организациялар кошкак тургускан. Партия Уставының негелдезин сагывас, коммунистиң бедик адын үнелевес, ажылга харысалга чок чоруктар чамдык коммунистерге безин турган. Отчёттуг үениң иштинде партия кежигүнүнге кандидаттан үш кижини үндүрген, он сес коммунистер хемчег алдырган. Коммунист башкы эш Вайнберг школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын экижидериниң улуу, өг-бүле талазы-биле будулуп, партийжи чурумну үрээни дээш шыңгыы хемчег көргүстүрген. Күрүнениң өнчү-хөреңгизин самчыгдаар, онаашкан ажылынга харысалга чок, каржы чоруктарны кылып, партияның шиитпирин күүсетпээни дээш коммунистер Найжап, Очур-оол, Николаев, Костицын, Дайгиранза болгаш өскелер-даа хемчег алдыртканнар. Партияның идегелин күүсетпес, үре-түңнелдиг ажылдаарын оралдашпас чамдык коммунистер база бар. Оларга хамаарыштыр эштер Седеп-оол, Дукар, Шикпер-оол, Хлеб болгаш өскелерни-даа адап болур. Совхоз бүдүрүлгезинге киришпес, хуузунда хөй мал өстүрер чоруктуң фактыларын коммунистер чидии-биле шүгүмчүлеп турган.

Парткомнуң чаа соңгуткан составының сорулгазы чүдел дизе, коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын амыдыралга боттандырарын чедиишкинниг организастаарында, совхозта хөй-нити организацияларын, ылаңгыя тус-тус салбырларда партия эге организацияларын тодаргай удуртуп, оларның практиктиг ажыл-чорудулгазынга боттуг дузаны көргүзери болур.

А. ДОНГАК.

Совет кижилер

Иргит Седенниң мергежили

Ол бичиизинде «тутпа-какпа» эвес, үе-чергези оолдардан ылгал чок чораан. Өскен, төрээн чери Мөңгүн-Тайганың шириин бойдузу ону шыдамык болурунга эрте-ле чаңчыктырып каан. Ооң күш-ажылчы амыдыралы база эрте эгелээн. Ол, буга казар, токпак кагар дээн чергелиг аар-саар ажылдарны кылчып турган.

...Бичии оол ыяш чазаар верстакка чедип чадай-чадай, кадыг чуга дыт манзыны дөгей бистиг хаарыыл-биле чулгуй идип турган. Материал кадыг болгаш хаарыыл шапты болурундан аңгыда, чаңчыкпаан бичии сула холдар бир чондурарга чартыландыр кадалы бээр, чамдыкта ыяштың кызында хирээндилерин чулгуй, анаала чиик чүгүре бээр. Кулаш чартыы хире ыяшты арай деп дерин-бузун төп тургаш чартыландыр, оңгулчиңгил кылдыр хаарыылдап дооскаш, оол оозунга хөлчок өөрээн. Ооң ол ажылы дээрге кижи кайгаар кайгамчык эвес-даа бол, ынак ажылының амданын бир-ле дугаар «амзаары», олче баштайгы базымны кылыры ындыг өөрүшкүнү хайныктырбас аргажок.

Оол өскээр алаагар чайжок ажылдап, бодунуң бүгү бодалынга, өөрүшкүзүнге алыскаш, Мугур-Аксы суурда чазаныр талазы-биле шагдан тура сурагжаан Арагайты ирейниң чазаныр черде шагда-ла кирип келгеш, ооң бүгү шимчээшкинин хайгаарап турганын-даа эскербээн. Ирей кара эрин салын астыйты хүлүмзүревишаан, оолдуң мурнунга кылаштап кээрге, ол ам-на эскерип каан болгаш арны-бажы кулакка чедир кыза хона берген.

— Углуг-дур, углуг-дур, Седен. Бир эвес күзелдиг болзуңза — чазаныкчылап өөредип каап болур мен. Борта кады ажылдаар бис. Бо ажылга силер ышкаш аныяктарны өөредири албан болдур ийин. Дидим, дидим, Седен!—деп чугаалааш, ирей ооң эгенгенин чазай база-ла хүлүмзүрээн. Оол демин болза ону хенертен көрүп кааш сөглээр сөс тыппайн турган, а ам бо удаада ооң күзелин хандыр чугаалаттынган ол сөстерге сеткили өөрээш, харыы тыппайн шак дүшкен боо дег ыыт чок турган. Ол чүнү-даа чугаалаалак чыда-ла ашактың белинден кужактангаш, өөрээнинден ишкиртине берген.

— Оо! Ол дээрге шуут херек чок. Мындыг эрес эр, хей черге кэрак чажын чүге төп тургулаар боор. Даарта чедип кел, мен колхоз баштаар черинге чугаалап каар мен. Ындыг-дыр шиңме, оглум—дээш, ирей ооң бажын суйбап каан.

Ол дээрге элээн каш чылдар мурнунда болган. Аныяк чазаныкчы Иргит Седен мергежилче эге базымын шак ынчаар кылган. Күзээнин чедип алыр, сураанын тыш алыр дижир болгай. Седен чоорту шевер холдуг чазаныкчыларның одуруунга кирген. Ол баштай хааржак, аптара, стол, сандай чергелиг үүрмек чагыгларны боду кылып турар апарган.

Мугур-Аксының чоогунга турган колхозтар 1957 чылда чаңгыс «Малчын» колхоз болуп каттыжа берген. Ынчан Иргит Сүрүнович назы-хары аныяк-даа болза, Мугур-Аксы суурнуң чоок-кавызынга шыырак чазаныкчы деп ады алгый берген. Ынчаардан эгелээш амгы чаа колхоз сууру тургустунуп эгелээн, даглар, шаттар, ойлар санай чурттап чораан мөңгүн-тайгачылар чырык, чылыг сууржуп чурттаар деп сорулганы бирги ээлчегде сала берген. Чаа суурну тудуп тургузарынга бызаңчыларның болгаш чазаныкчыларның хөй составтыг отряды херек дээрзи чугаажок. Соңга, ээжик кастыктары, рамалар дээш, чазаныкчының уран холунуң күжүн негээр кандыг ажылды чок дээр. Кырган башкызы Арагайты ирей биле Седен болгаш өске-даа чазаныкчылар чаа тудуг суурну тургузарынга боттарының үлүүн кииргеннер.

Чазаныр бажыңның хүннээрек талазында улуг соңга дужунда верстакта 28-ле хире харлыг чазаныкчы изиг-түлүк ажылдаан турган. Ооң бажының сырый кадыг дүктери хавакче төктүп баткаш-ла каракты дуглай бээр. Ол чаңчыкканы сүргей салаалары-биле атказр суйбай дыраар. Ооң соонда хаарыылдааш кириптерге база-ла демги дүктер төктүп бады кээр. Ынчалза-даа бо удаада ону эде суйбап турар чайжок. Ол болза Иргит Сүрүновичиниң ажылдап турары ол.

Кылын-кылын кылдыр дилдинген, артында-ла дыт манзыларны ол чүгаладыр сүге-биле безин чонуп ап, ооң соонда бодунуң «хамаан» деп адап алганы демиртең багай хаарыылы-биле сомнай хаарыылдап каап турган. Мөңгүн-Тайганың меңгиленчек баштарлыг тайгалары чазаныкынга үнелиг пөш, чойган, шиви ышкаш чымчак ыяштарны хайырлаваан. Ында үнген-не чүве дыт, дыт болурда чолдак-чолдак, будуктар-биле байлак, ыргак-мөчек болур. Өске черлерниң бызаңчылары аңаа барган болза, олар ында ажылдап турар өөрүнүң ыяш материалын көргеш «боларны канчап чонар боор, демир-ле-дир моонар» дээш тоовас-даа. Алызындан Мөңгүн-Тайганың оглу болгаш Седен орта торулбас болуп чаңчыккан.

Ынчалза-даа сөөлгү үеде ол база-ла бир янзы боданып турар апарган: «Эх! Мындыг кылын манзыларны балды-биле чонуп, «хамаан»-биле хаарыылдап турбас кылдыр, сагыш хандыр дилип алган ыяш болза аар!» кылдыр бодангылаар. Ындыг бодалынга удурткаш ол, сөөлгү үеде колхозтуң пилорамазынга чеде бээр, аңаа баргаш ында ажылдап турарлар-биле хөөрежип, ол кайгамчык машинаның ажылы-биле үр-ле таныжып тургулаар апарган.

Бир-ле катап ону колхоз баштаар черниң ээлчеглиг хуралынга келдирткен. Ол хуралга тудуг ажылының дугайын чугаалашкан болгаш пилорамага ажылдап турган кижини ажылынга харысалга чок болган дээш үндүрүпкен. Ынчан ооң орнунга Иргит Сүрүновичини бир үн-биле томуйлаан. Ол аңаа бир талазында өөрээн, ийи талазында «шыдавайн баар болдум бе» деп чигзинген. Ындыг болза-даа Седен ийи бодал бодап чаңчыкпаан болгаш ол дээрге сагыжын өйүп чоруур күзели боттанып болур арга боорга аңаа чөпшээрежир ужурга таварышкан.

Бо удаада база-ла чазаныкчылап эгелээни дег, кезек када өөреникчилээр ужурга таварышкан. Манзылай дилери, брустай дилери дээн ышкаш ук ажылдың кол уун ол саат чокка билип алган. Аңаа берге чүве болза пилораманың тургузуун, ооң ажылын билип алыры болган. Ынчалза-даа күш-ажылга алыс сундуктуу-биле ол аңаа база-ла улуг торулбаан. Удаваанда ол «сагыш хандыр дилдинген» ыяш материалы-биле мурнунда бодунуң кады ажылдап турган өөрү чазаныкчыларны хандырып турар апарган.

Иргит Сүрүнович пилорамага ажылдаа-ла бо чыл-биле үш чыл чедип турар. Чазаныш ажылдап турганы ышкаш, бо ажылга ол база-ла бүгү сагыш-сеткилинден бердинип, мергежий берген. Чазанып турганы ышкаш эвес, мында ажыл организастыг, хүн нормалыг: хүнде Седен 10 кубометр ыяш дилдирер нормалыг. Ону ол чүткүлдүг апыяк кижи үргүлчү-ле 15—18 кубометр чедир ажыр күүседип турар. Иргит Сүрүнович боду-биле кады ажылдап турарларны бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле сорук киирип, бодунга деңнештир ажылдаарынче аас-сөс дамчыштыр кыйгырбаза-даа, чаягаар албадап турар. Чогум-на ындыг болганы-биле пилораманың ажыл-ишчилери квартал болгаш чыл планнарын безин үргүлчү ажыр күүседип келген. Бо чылын ол коллектив бүдүн чылда 500 кубометр ыяш материалын дилдирер планныг, ол планны сентябрь 1-ге чедир безин 600 кубометр чедирипкени чүгле ону херечилеп турар.

Бодунуң ажылының бүттүңгүр чаа аргаларын дилеп тып, ниитилелге ажыктыг талаларын кижилерге баралгадып чоруурлар бистиң бо хүнневистиң маадырлары ол болгай. Олар арт-сыннар ажыр, шынаа, хемнер кежир эвес, бистиң-биле кожа—заводтарда, фабрикаларда, хову-шөлдерде, чүрээвис-биле деңге, ханывыс-биле кады ажылдап, чаагай келир өй—коммунистиг ниитилелди бөгүн тургусчуп турар. Ооң бир тодаргай чижээн бистиң республикада ыраккы Мөңгүн-Тайганың шевер холдуг, ажыл-ишчи оглу Седенниң нүүрүнден көрүп болур бис.

Чаа туттунуп турган бажыңнарның курларынга хереглээр чудуктарны бызаңчылар чонуп турда Седен ында халас үнүп турар хөй күштү, ылаңгыя бо черге улуг үнелиг чондунган материалды хараадап көөр турган. Ону болдурбазының аргазы чүл деп айтырыг ол дөскел чок бодуун ишчиниң сеткил-сагыжын өйүп турган. «А бир эвес бажың курунга хереглээр бүдүн чудуктарны база пилорама дамчыштыр эрттирзе чүү болгай эртик» деп, Иргит Сүрүнович бодап келген. Тудуг бригадири-биле сүмележир мурнунда ол боду ону ыяк кылдыр бадыткап көөр бодаан. Бир-ле эртен кажаңгызындан эрте тургаш, ол пилорамага келгеш, хирээлерниң аразын ырадыр шаашкактап алган. Өске өөрү чедип келгеш ооң хирээлерни ынчаар эде тургузуп алганын кайгап каан. Иргит Сүрүнович бодунуң бодап алган идеязын өөрүнге тайылбырлап берген:

— Дөө чыткан бажың куру кылыр чудуктарны бистиң чиңге брустар дилип турарывыс ышкаш кылдыр ол-бо талазындан дилдиргеш, тудугжуларга аппарып бээр деп бодап тур мен. Силер чүү деп бодаар силер?—дээш, ол харыы манап олурган. Ооң тывынгырынга бүзүреп чаңчыккан өөрү чаңгыс үн-биле чөпшээрешкеннер.

Чоон чудуктуң ол-бо талазындан дилдинген манзыны база ажыглаар, орта бызаңчыларның хөй күш-ажылы үнер турган болганда ону база чиигеткен, ол ышкаш чаа туттунган бажыңнарның ханалары бир дески болурунга база ажыктыг — бо бүгүнү Седенниң чаа аргазы берген.

Чаа туттунган колхоз суурунда бажыңнар оттуг-ыяш хааржактары салгылап каан ышкаш бир дески, карак өөрүү көстүп турар. Барык бажың бүрүзүнде Иргит Седенниң уран холунуң мергежилиниң улуг үлүү кирген дизе чазыг болбас.

Чурукта: И. С. Седенниң пилорамада ажылдап турары.

О. Намчылан.

Фото авторнуу.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

Дузадан дужамык

Мал эмнелгезиниң амбулаториязы деп бижээн ак-көк үгектиг машинаны көрген малчын бүрүзүнүң сагыш-сеткили өөрүнчүг апаар. Чүге дээрге, аараан, кемдээн азы кандыг-бир чылдагааннарга таварышкан малга дуза чедирер дээш малдың тускай эртемниглери малчыннарга аалчы болуп бо-ла келгилээр.

Совхозтуң тускай эртемниглери Эжимниң малчыннарынче чорупканнар. Тускай машиналыг болганда орук-даа ыракшыл-даа билдиртпес.

Кускун-Баарынга көжүп келген, хойжу Ондар Доспаң-Серээ ырак эвесте арттырып каан хаванын экеп алыр дээш келирге, хаваны чок болган, довурак-доозунда боражы берген хан көзүлгүлээн болгаш ында кайы-даа үгже чорутканы билдинмес машина изи чыткан.

Районнуң мал эмнелгезиниң 13-09 дугаарлыг машиназындан өске машина аңаа чорбаан.

Хойжунуң хаванын ол машинага чорааннар сыгыр оъктуг боо-биле боолап, ооң соонда бижектеп өлүргенин соонда илерээн. Олар кымнарыл ол?

Олар болза: «Улуг-Хая» совхозтуң улуг мал эмчизи, дээди эртемниг, коммунист Николай Серафимович Рукавишников, машинаның чолаачызы, комсомолчу Владимир Максимович Гончарев, ол-ла совхозтуң Арыг-Бажы салбырының зоотехниги Юрий Александрович Писарев олар-дыр.

Олар малчыннарның кышка белеткелин хынаар, чамдык кыштагларны чедип барып көөр, ол талазы-биле организастыг хемчеглерни алыр, малчыннарга дуза чедирер дээш чорааш, ол сорулгазын-даа күүсетпейн, кара-сагыштыг, чүдек-бужар чорукту үүлгеткеннер.

Оларның совет тускай эртемниглер деп ат-алдары, арын-нүүрү канчап барганыл деп айтырар апаар.

Районнуң кижи эмчизи А. Семченко буруулугларны тудуп илередир, олар-биле эптеш чок демисежириниң орнунга бөлүк оор херектиң изин балап, эккелген эътти чажырып бузуарын ораалдашкан. Оларның баштай илереттинип тывылган эъдиниң чааның өртээ 95 рубль 54 копеек болган, бир эвес үлешкилеп алганы чүүлдерин ниитизи-биле санаар чүве болза, оон-даа хөй түңге санаттынар. Оларның кылган үүлгедии совет хоойлу-дүрүмге канчап-даа таарышпас.

Украинаның алдарлыг звеночузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Надежда Григорьевна Заглада «Тараажының ат-алдарын үнелеп камгалаңар» деп чүүлүнде кодээниң ажыл-ишчилериниң ролюнуң дугайында, күш-ажылды болгаш социалистиг өнчүнү коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң дугайында, дааскан ажыл-херек дээш тускай эртемниглерниң, удуртукчуларының мораль талазы-биле харысалгазының дугайында чугула айтырыгны көдүрген. «Улуг-Хая» совхозтуң удуртукчулары үстүнде чүүлден чогуур түңнелди кылыр, үстүнде ады кирген тускай эртемниглер совет хоойлунуң мурнунга кылган кем-буруузун хүлээр ужурлуг.

А. ДОНГАК.

ӨЗҮП ТУРАР

Политиктиг болгаш эртем билиглерни нептередир талазы-биле ниитилелдиң Бай-Тайга район салбырының кежигүннериниң болгаш номчаан лекцияларының саны өзүп, шынары экижип турар. Бо чылдың төс айларының иштинде ниитилел кежигүннериниң күжү-биле 390 ажыг лекцияларны номчуурун организастаан. Ооң иштинде 108 лекциялар кодээ ажыл-агый темазынга хамаарышкан.

Ниитилелдиң район салбырының кежигүннеринин саны ам чүс ажып турар. Оларның аразында Шуй 8 чыл школазының башкызы С. Майны, «Тээли» совхозтуң бирги салбырының эргелекчизи В. Очур-оол, Тээли 8 чыл школазының директору Х. Комбу, Көп-Сөөк кодээ Советиниң даргазы О. Ойдуп, «Малчын» колхозта Өктек-оол ышкаш билиг болгаш дуржулга талазы-биле хүн бүрү өзүп, эки ажылдап турар лекторлар хөй. Салбырның дуржулгалыг мурнакчы лекторлары чүгле лекция номчууру-биле кызыгаарлатынмайн, агитас-массалыг ажылга идепкейлиг киржип, хөй вурууэу политчырыдыышкын бөлгүмнеринде пропагандистеп турарлар.

Ниитилел кежигүннери, СЭКП төөгүзү өөренир бөлгүмнериниң пропагандистери Х. Комбу, С. Майны, кодээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренир бөлгүмнүң пропагандизи эш В. Очур-оол олар чүгле районда эвес, харын республикада мурнакчы пропагандистер болуп сурагжып турарлар.

Лекция пропагандазының сан талазы-биле өзүүшкүнү-биле чергелештир ооң шынарын бедидеринче, практиктиг сорулгалар-биле, амыдырал-биле харылзаазын экижидеринче, дээштиниң күштелдиреринче кичээнгейни улгаттырары чугула болуп турар. Номчуттунуп турар лекцияларның ажыл-агыйга, чонну кижизидеринге салдары ам-даа чавыс дээрзи маргыш чок.

Б. БАРБА.

Экономиктиг бөдүүн билиглерни—кодээниң ажыл-ишчи бүрүзүнге

Өртек чүден тургустунарыл

Колхозтар болгаш совхозтар продукцияның кол кезиин садып алыышкын болгаш дужаалда өртектерин ёзугаар садып турар. Ажыл-агыйлар бодунуң ээлчээнде кадыг өртектер ёзугаар техниканы, чемишчидилгелерни, тудуг материалдарын, кывар чүүлдү болгаш өске-даа чүүлдерни садып ап турар. Мынчангаш кодээ ажыл-агый биле үлетпүр аразында бот-боттарының бараан солчулгазы тургустунуп турар.

Капиталдың чурттарында болуп турары ышкаш рыноктуң ала-чаягаарлаашкынның тергиидели социализм үезинде чок. Ооң ужурунда бисте өртектер экономиканың ханы анализинге үндезилээш планныг чурум-биле доктааттынып турар. Күрүне болза өртектерни чарыгдалдарның, орулгалар хуваалдазының болгаш бүдүрүлгениң материалдыг идиг бериишкининиң учёдун кылырынга ажыглап турар. Оларның дузазы-биле адырларның хөгжүлдезиниң пропорционалдыг чоруу хандыртынып, совет улустуң амыдыралының материалдыг деңнели улам эки таарыштынып турар.

Ооң ужурунда партия болгаш чазак өртек тургузарының айтырыгларынче доктаамал улуг кичээнгей салып турар. СЭКП ТК-ны июнь (1958 ч) Пленумунга эш Н.С. Хрущев мынча деп айыткан: «Чогум-на өртектер айтырыгларын шиитпирлээринге бистиң политикавыстың өткүт чоруу, күрүнениң болгаш колхозтарнын эрге-ажыктарын, үлетпүрнүң болгаш кодээ ажыл-агыйның хөгжүлдезин, ажылчын аңгының болгаш тараачыннарның, бүгү совет улустуң эрге-ажыктарын шын дүүштүрүп билири бүрүн четчези-биле илереттинер ужурлуг».

Экономистер мынча деп чугаалап турар: өртек болза үнениң акша-биле илерээшкини болур. Өске сас-биле чугаалаарга ол болза продукция бүдүреринге ниитиниң чарыгдалдарын бодунче хаара тудар ужурлуг. Өртектерниң чугула кол кезии болза бот-үне болур. Ажыл-агый бүрүзү бүдүрүп турар продукциязын сайгарбышаан, хамыктың мурнунда бодунуң чарыгдалдарын дуглаар ужурлуг. Мынчангаш тус-тус колхозтарга болгаш совхозтарга бот-үне бодунуу-биле тургустунар. Ынчаарга өртектер аңгы-аңгы болур дээни ол бе? Чок. Ол болза ажыл-агыйларның хөй кезииниң бойдус байдалдарынга таарышкан бот-үнеге үндезилээш тургустунар.

Россия Федерациязының девискээринде таразга өртектер он-он зоналар аайы-биле таарыштыр кылдынган. Ол болза бүдүрүлгениң тус-тус байдалдары-биле тайылбырлаттынар. Херек кырында Краснодар крайда байдал Архангельск обласка бодаарга кодээ ажыл-агыйны чорударынга элээн таарымчалыг. Архангельск обласка климат кадыг-дошкун болгаш бир центнер тараа өстүреринге азы бир центнер эът алырынга чарыгдалдар элээн улуг. Ынчангаш Соңгу чүктүң колхозтарынга садып алыышкын өртектери республиканың мурнуу чүк районнарынга бодаарга бедик болуп турар. Соңгу чүк биле мурнуу чүк зоналарының аразында өртектерге ылгал тараага 35 хуу, инек эъдинге—34, хаван эъдинге—50 хуу болгаш оон-даа өске болуп турар.

Бир эвес өртектер чүгле бүдүрүлге чарыгдалдарын дуглап турар чүве болза, колхозтар хуваашпас фондуларын четчелевес, харын-даа бодунуң ажыл-агыйын калбартып шыдавас ийик. Мынчангаш өртектиң өске бир кол кезии болза бүдүрүлге чарыгдалдарын азы бот-үнени эгиткениниң соонда артар орулга деп билзе чогуур. Орулга болза чүгле бүдүрүлге фондуларын көвүдедириниң талазы-биле эвес, харын кодээниң ажыл-ишчилериниң материалдыг сонуургалын бедидериниң, оларнын культурлуг деңнелин өстүрериниң талазы-биле колхозтарга эргежок чугула.

Бот-үнени эгиткениниң соонда артар орулганың хемчээлинден орулгалыг чорук дорт хамаарылгалыг туруп турар. Ол болза чүгле бар турар өртектер-биле эвес, а ол ышкаш чарыгдалдар-биле тодаргайлаттынып турар. Бот-үне куду болган тудум-на арыг орулганың хемчээли бедик, орулгалыг чорук бедик болур. Күш-ажылдың организациязын сайзыраңгайжыдары кодээ ажыл-агыйга бирги чергениң чугула айтырыы болур. Механизацияның бедик деңнелин чедип алган черде, мурнакчыларның дуржулгазын нептередир дугайында сагыш салып турар черде чарыгдалдар куду болгаш элээн бедик орулгалар алдынып турар.

Ындыг янзылыг чижектер хөй. Тамбов областың Мичуринск районунуң Коминтерна аттыг колхозунун чижээ бо-дур. Хову ажылынга болгаш мал ажылынга дөпшилгелиг аргаларны нептереткенинин ачызы-биле ында чарыгдалдар дыка кызырылган. Бир центнер инек эъдиниң бот-үнези 1960 чыл-биле деңнээрге 66,1 рубль турганындан 40,3 рубль чедир, а хаван эъди—80,9 рубль турганындан 69,2 рубль чедир чиигзэн, тарымал тооруктуу—ийи катап, а кукуруза силозунуу—15 хуу эвээжээн.

Ол чорук ажыл-агыйга чүнү бергенил? Өртектерниң ол-ла деңнелиниң үезинде мыйыстыг бода мал эъдиниң орулгалыг чоруу 105 хуу турганындан 190 хуу чедир өскен. 1960 чылда хаван ажылының фермазы каражалыг турган, а 1961 чылда сайгартынган хаван эъдинден чүс рубль бүрүзү колхозка 21 рубльдиң арыг орулгазын берген.

Күрүнеден колхозтарга болгаш совхозтарга төлеп берип турар үне болгаш өртектер продукцияга кандыг деңзигүүрлүг болур ужурлугул? деп болганчок-ла айтырып турар.

Белен продукцияның үнези күрүнениң үүрмектеп садар өртектеринге илереттинип турары билдингир. Бир тээ садып алыышкын болгаш дужаалда өртектери бүдүрүлгеге база сайгарылгага чарыгдалдарның чүгле кезиин илередип турар болганда олар үүрмектеп садар өртектерден куду болур ужурлуг. Күрүне болза акшаларының чамдыызын кодээ ажыл-агый продукциязын кадагалап шыгжаары, ажылдап кылыры болгаш сайгарары-биле холбашкан чарыгдалдарны дуглаарынга, кадрлар белеткээринге, чаа техника тургузарынга төпчүткен фондуже үндүрүп турар. Оларның чогуур кезии эртемни, культураны, социал хандырылганы хөгжүдеринге, чурттуң оран-камгалалынга болгаш бүгү улустуң өске-даа хереглелдеринге барып турар.

Хереглелдиң ниитилел фондуларындан чүгле улус өөредилгезинге, медицина хандырылгазынга, социал хандырылгага күрүне 1961 чылда 26,4 миллиард, азы 1960 чылга бодаарга 1,9 миллиард хөй рубльди чарыгдаан.

Продукция көвүдедиринге совхозтарның, ылаңгыя колхозтарның сонуургалын кодүрер дээш партия болгаш чазак сөөлгү чылдарда дыка хөй таарымчалыг хемчеглерни боттандырган. Кодээ ажыл-агый экономиказының хөгжүлдезин шаптыктап турган өртектерде диспропорцияны узуткаан. Машиналарга, тудуг материалдарынга, артык кезектерге, кывар чүүлге өртектерни чиигеткениниң, олча-ажык үндүрүүнүң талазы-биле чиигелде бергениниң ачызы-биле чурттуң кодээ ажыл-агыйы чүгле бо чылын безин бир миллиард рубльди немей алыр.

Мал ажылының продуктуларынга 1962 чылдың июнь 1-ге чедир турган өртектерниң деңнели колхозтарның болгаш совхозтарның хөй кезиин арыг орулгалар-биле хандырып шыдавайн келген. Фермаларның каражазы чамдыкта аажок улуг болуп турганы-биле оларны хову ажылының күсели-биле дуглаар ужурга таварыжып турган. Ол болза хөй күш үнер чорудулгалар механизациязының куду деңнелдии-биле болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң четпези-биле тайылбырлаттынып турган. Хаван эъди болгаш инек эъди күрүнеге сатпышаан, дыка хөй ажыл-агыйлар эът бүдүреринге чарыгдалдарын дуглап шыдавайн турган. Чамдык ажыл-агыйлар чүгле бот-үнени сайгаргаш, арыг орулга албайн турган. Ындыг чорук ол продуктуларны бүдүрерин көвүдедиринге колхозтарның сонуургалын бедитпейн турганы билдингир.

Ооң ужурунда партия болгаш чазак эътке садып алыышкын өртектерин ортумаа-биле 35 хуу көдүрерин шиитпирлеп, аргажоктан кылыр хемчегни кылган. Ол дээрге түр үениң болуушкуну-дур. Ындыг болза-даа ол болза кыска хуусаада хөй санныг акша-хөреңгилерни фермалар механизастаарынче, мал кажааларын тударынче угландырар, колхозчуларның материалдыг сонуургалын улам быжыглаар арганы колхозтарга бээр.

Мал ажылының продуктуларынга садып алыышкын өртектерин бедидериниң күсели-биле колхозтарның орулгалары 1962 чылда 1,2 миллиард рубльге өзер. Ол болза бир колхозка ортумаа-биле барык-ла 30 муң хире рубль болуп турар.

Бүдүрүлгениң хемчээли бедик болгаш продукцияның бот-үнези куду ажыл-агыйларга өртектер бедиткенинден ажык улам улуг болур. Москва областың Ульяновск районунуң Владимир Ильич аттыг кодээ ажыл-агый артели бо чылдың чеди айларының дургузунда барык-ла 50 муң рубльди, а Кострома областың «Октябрь 12 чыл оюу» колхозу—60 муң ажыг рубльди алган.

Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаары-биле оларга дузалаарының өске хемчеглерин күрүнениң талазындан ап турар. Чаа-чаа машиналар, минералдыг чемишчидилгелер, тудуг материалдары бүдүрери болгаш берилдези элээн өзер, каттышкан чемнер үлетпүрү калбарар. Колхозтарның чээлилер талазы-биле төлевирлерин узаткан болгаш өске-даа чиигелделерни оларга берген.

Амгы садып алыышкын болгаш дужаалда өртектерниң үезинде колхозтарның болгаш совхозтарның орулгалыг чорууи бедидериниң шиитпирлиг чүүлү болза бүдүрүлгени сайзыраңгайжыдары болур. Чүгле садып алыышкын болгаш дужаалда өртектерин бедидеринче идегелдии угландырары дээрге ажыл-херекти ала-чаягаарлаашкынче киирер дээни ол. Ажыл-агый бүрүзү продукция бүдүрүп үндүрерин чыл бүрүде көвүдеткен болгаш күш-ажылдың база акша-хөреңгилерниң чарыгдалдарын эвээжеткен турар ындыг байдалды чедип алыр херек.

Продукцияның бот-үнезин чиигедири дээш демисел хоорулчак теоретиктиг айтырыг эвес, а хоорайларның болгаш кодээлерниң ажыл-ишчи бүрүзүнге хамааржыр амыдыралчы эргежок чугула айтырыг. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хөй санныг барааннары магазиннерге садыглаттынып турарын колхозчулар, совхозтар ажылчыннары күзеп турар. Оон-биле кады кижи бүрүзү чүгле эки эвес, харын чиик өртектиг чүүлдерни садып алырын күзеп турар.

Заводтарның болгаш фабрикаларның ажылчыннары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, кылыгларның бот-үнезин чиигедип, ооң-биле үлетпүр барааннарынга өртектерни эвээжедир арганы берип турар. Олар бодунуң ээлчээнде магазиннерниң прилавкаларынга чиик өртектиг хөй барааннар бар турарын күзеп турарлар. Ынчаарга ону ховуларның болгаш фермаларның ажыл-ишчилери кылып шыдаар. Мында материалдыг сонуургал база-ла каракка илдең илереттинип турар.

Ынчангаш элбекшилче орук болза ажылчыннарның болгаш тараачыннарның бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылын дамчыштыр, үлетпүр база кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедирин болгаш оларның бот-үнезин чиигедирин дамчыштыр тургустунуп турар.

В. БОЕВ,
Экономика эртемнериниң кандидаты.

Кзыл-Тумшук—Душанбе аразынга газ дамчыдылгазының тудуу

ТАДЖИК ССР. Кзыл-Тумшук — Душанбе газ дамчыдылгазының тудуу эгелээн, ол болза республикада узун дурту 115 километр баштайгы газ дамчыдылгазы болур. Ак-көк өңнүг трасса-орук республиканың найысылалын Бахш шынаадагазтыг район-биле тудуштурар.

Келир чылда Душанбениң үлетпүр бүдүрүлгелери, хоорайның чурттакчылары, Колхозабадтың, Курган-Тюбениң, Куйбышев болгаш Ленин районнуң кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бойдус газын алырлар.

Кзыл-Тумшук — Душанбе газ дамчыдылгазы бодунуң узун талазы-биле алырга ындыг улуг эвес. Ындыг болза-даа нарыының талазы-биле алырга, ол газ оруң база бир эң берге болуп турар. Бо орук 100 метр бедик Гиссар дагны дамчып эртер. Оон аңгыда эптекчилер болгаш тудугжулар шалкы улуг хемнер—Вахшты, Кафирниганны кежир ийи агаар кежиин кылыр ужурлуг.

ЧУРУКТА: оңгарга салыры-биле хоорзаны белеткеп турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КНО-нуң Кол Ассамблеязында

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи В. Петрусенконуң дамчыдып турары болза:

Октябрь 31-де болган хүндүскү пленарлыг хуралынга КНО-нуң Кол Ассамблеязы Мурнуу Родезияның улус чонунга колонизаторларның дөгээни реаксылыг конституцияны буруу шаап турар резолюцияны бадылаашкынның хөй нуруузу-биле хүлээп алган. Дарлаттырган ол чуртта эвээш санныг ак кештиг кижилерниң эрге-чагыргазын быжыглаар ужурлуг сонгулданы болдурбазын резолюция база негеп турар.

Мурнуу Родезияның чазаа конституциязы 1962 чылдың ноябрь 1-ден эгелеп күштүг болур деп чарлаан, оон ужурунда колонизаторлар ол үе болган бадылаашкынны үзер дээш бүгү күштерин салган. Англи төлээлериниң кежигүнү—Мурнуу Родезияның премьер-министри Уайтхед болза ұени сонгаарладыр дээш каш удаа туруп, хоозун чугааларны чугаалап, чылчуруп турган. Ындыг болза-даа африка чурттарның төлээлери доп-дораан бадылаарын негээн. Кол Ассамблея резолюцияны 81 чурттарның төлээлериниң бадылаашкыны-биле хүлээп алган, ййи чурттар — Португалия биле Мурнуу-Африка Республика удур бадылаан.

Ам КНО-нуң удуртукчу органнарының хүлээлгезя чүдел дизе, хүлээп алдынган резолюцияны амыдыралга доп-дораан боттандырарында болур.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының харагалзаа талазы-биле Комитеди Мурнуу Родезияның чазаанның сөөк-язы ылгаар политиказын буруу шаап, ол чуртка реаксылыг сонгулданы чорударын болдурбазы-биле чогуур хемчегларни доп-дораан алырынче КНО-нуң секретариады кыйгырып турар 40 чурттарның резолюциязының төлевилелин хүлээп алган. Ол резолюцияның төлевилели дээш 81 чурттарның төлээлери бадылаан. Чүгле ийи колонизаторлар—Португалия биле Мурнуу-Африка Республика ол резолюцияга удур бадылаан. Бо резолюцияны Кол Ассамблеяның сессиязынга чугаалажып көөрү-биле киирер.

Көрей Улус Демократтыг Республика. Мичуньнуң станок тудуунуң заводунуң ажылдакчылары 400 ажыг рационализаторжу саналдарны нептеретткен. Эрткен чыл-биле деңнээрге, бир станокту бүдүреринге чарыгдаар шаг-үе 30 хуу кызырылган. Эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге, сөөлгү чартык чылдың дургузуунда заводка 336 станоктарны хөйнү бүдүрүп үндүрген.

ЧУРУКТА: заводтуң цегинде белен станоктар.

ЦТАК—СЭТА-ның фотозу.

ЖДО удурланып тур

«Шпигель» журналдың ажылдакчыларын Германияның Федеративтиг Республиказының полиция органнарының дүрүм чок черге тудуп хоругдаанынга журналистерниң делегей организациязы удурланып турар. Журналдың ажылдакчыларын тудуп хоругдаан чорук болза «парлалганын хостуун каржызы-биле хажытканы-дыр» деп, ГФР-ниң канцлери К. Аденауэрге ЖДО-нуң чоруткан телеграммазында чугаалаан.

Кубага удур үүлгедиг үргүлчүлеп турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Шаарланган куба контрреволюсчулар Кубага удур үргедекчи чоруктарны үргүлчүлеп турарлар.

Кубаже үргедекчилерни чорудары үргүлчүлеп турар деп, АКШ-та контрреволюстуг куба организацияларның бирээзиниң баштыңнары чарлаан.

Контрреволюсчулар АКШ-та антикоммунистиг үнер дөстерден сан-хөө деткимчезин алырын үргүлчүлеп турар болгаш Куба Республикага удур үргедекчи чоруктарга америк хамаатылар амга чедир-ле киржип турар деп, «Вашингтон пост» дыңнадып турар.

Дезип үнген куба контрреволюсчулар Вашингтоннуң албан кижилериниң өнемчидилгезин ажыглап алгаш, Кубага удур агрессчи үүлгедиглерни боттандырбас дугуржулга-биле холбашпаан бис деп, КНО-нуң чиңгине секретарынга харындаа албан хуузу-биле дыңнатканнар.

ЙЕМЕНДЕ БАЙДАЛГА

ЙАР-ның чаа чазаа

КАИР. (СЭТА). Йемен Араб Республиканың чаа чазазының составын октябрь 31-де Санага чарлаан.

МЕН агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, бригала генералы Абдулла ас-Саляль чаа чазакта премьер-министриниң болгаш республиканың чепсектиг күштеринин кол командылакчызының албан-дужаалын эдилеп турар. Абдель Рахман аль-Бейдани премьер-министриниң оралакчызынга болгаш даштыкы херектер министринге, полковник Абдалла Газилан камгалал министринге, майор Абдель Латиф Дейдалла иштики херектериниң министринге томуйлаттырганнар. Чазакта ниитизи-биле 21 кижи кирип турар.

Революстуг командылалдың чаа составын Санага база чарлаан. Оон составында Абдалла ас-Саляль, Абдель Рахман аль-Бейдани, Абдалла Газилан, Мухаммед аль-Каид Сейф болгаш ооске-даа шупту 21 кижи кирген.

Ол-ла хүн Йемен Араб Республиканың президентизи Абдалла ал-Саляль Йеменниң түр конституциязын чарлаан дугайында революстуг декретти үндурген. Ол конституция беш чыл шилчилге үезиниң дургузунда күштүг болур.

Агрессорлар ойталап эгелээн

КАИР. (СЭТА). МЕН агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, эки чепсеглеттинген муң кире саудчу солдаттар болгаш офицерлер чамдык аймактарның деткимчези-биле Харадтың сонгу районунга йемен кызыгадрже эртип киреринн октябрь 31-ниң кежээзинде орылдашкан. Ынчалза-даа ол халдаашкын ойтур шаптырган, агрессчилер үлүг чидиргилерге таварышпышаан, ойталай бергеннер.

Оон-биле чергелештир саудиордан шериглер мурнуу-чөөн чүкке Бейхан Эмирадының чоогунга Йеменнин девискээринче ханылап киреринн орылдашаннар. Хөлезиленикчилерниң шериглери-биле кызыгаарга уткужа берген йемен самолёттар дайзынның солдаттар чүдүрген 15 чүък машиналарын узуткап чок кылган. Ол ийи тулчуушкуннарның чорудулгазында республиканчы чазакты" шериглери хөй санныг чепсекти хунаап алган, а ол ышкаш агрессчилер-биле кады хөделип турган аймактарның элээн кэш шейхтерин өлүрген.

Соңгу Родезияда соңгулда

НЬЮ-ЙОРК. Соңгу Родезияга ак кештиг сөөк-язы ылгакчыларының тергиидээшкинни турбас деп африканнар медеглеп турар. Октябрь 30-де хоойлужудулга чөвүлелинге болган соңгулданың баштайгы түннелдери Лусакиден (Соңгу Родезия англи протекторатның администратривтиг төвү) алдынган. Баштайгы дыңнадыгларны ёзугаар алырга, чаа хоойлужудулга чөвүлелинде 45 олуттуң 27-зинге тиилекчилер тодаратынган. Соңгу Родезияга хамаарышпас чоруктуң тыпсыр дээш демисежип. Родезия биле Ньясаленд сөөк-язы ылгаар федерацияны тарадыр дээш негелдени салып турар национал хамаарышпас чоруктуң Каттышкан партиязының кандидаттары колдуунда африка чон чурттап турар Адаку Куриянын 11 соңгулда округтарынга тиилээн. Каттышкан федеративтиг партия (көжүп келген ак кештиг кижилериниң партиязы, ону Родезия биле Ньясаленд федерациязының премьер-министри Рой Беленский баштап турар) колдуунда ак кештиг көшкенер чурттап турар Үстүү Куриядa 15 олуттуң 13-жүн алган. Үстүү Куриянын талазы-биле бадылаашкынга киржирин чөпшээрээн каш-каш чүс африканнар национал хамаарышпас чоруктуң Каттышкан партиязының кандидаттары колдуунда Краснодарга оон «Уругларга театр» деп шиилериниң чындызы үнген. 1934 чылда совет чогаалчыларның Бирги съездизинге С. Я. Маршак «Бичиилерге улуг чечен чогаал дугайында» деп илеткелди кылган. Бодунуң ол илеткелинге уруглар чогаалының көжүдезиниң дугайында чугула улуг айтырыгларны көдүрүп үндүрген.

Сураглыг шулүкчү англи улустуң балладыларын, англи чогаалчылар Шелдиң, Шекспирнин, Теннисоннуң, Бернстин, Байроннуң, Гейннин, Петефтин, Тувимниң, Родарның чогаалдарын орус дылче очулдургулаан.

Чурттуң театрларында С. Маршактың «Он ийи ай», «Човуладан коргар—час-кежиин көрбес», «Хензиг бажыңчыгаш», «Өрт», «Моортайның бажыңы» болгаш ооске-даа шиилери үнүп турар. Маршак — улуг улустарга дыка хөй, солун лириктиг шулүктерниң автору. Самуил Яковлевич шоодуг болгаш дузаашкын чогаалдарын бижиир талазы-биле база-ла улуг талантылыг. Шулүкчү совет улустуң дайзыннарын, тайбынның удурланыкчыларын бодунуң талантылыг сатира чогаалдары-биле кам-хайыра чокка сойгалап турар. Оон чогаалдары делегейниң хөй чурттарында нептереп тараан, янзы-бүрү чурттарның, янзы-бүрү улустарының уруглары оон чогаалын каш янзы дылдарда номчуп турарлар. Чыл бүрүделе оон чаа солун шулүктериниң чыындыларын бичии номчукчулар ап, улуг сонуургалбиле номчуп турарлар. Маршактың дыка хөй шулүктери тыва дыл кырынче очулдуртунган. Оон чогаалдары тыва уругларның улуг сонуургалын хайныктырган.

Т. САЯН-ООЛ.

ШЫЛГАРАҢГАЙ ЧОГААЛЧЫ

(С. Я. Маршактың 75 хар харлаанынга)

Совет чечен чогаалдың база бир сураглыг шылгаракчызы, бичии болгаш улуг номчукчуларның ынакшылын чаалап алган шулүкчү Самуил Яковлевич Маршак бөгүн мугур 75 хар харлаан. М. Горький, А. Макаренко, К. Чуковский, А. Гайдар сугларбиле кады ол аныяк салгакчы уругларның совет чечен чогаалын үндезилеп тургузуп, ону бистиң ниитилеливистиң бурунгаар хөгжүлдезинге болгаш коммунистиг кижизидилгениң чазагай херээнге бараан болдурган.

Самуил Яковлевич уругларга бедик уран-чечен мергежил, улуг талант-биле бижиттинген кайгамчык солун чогаалдарны чогааткан. Аныяк номчукчулар оон шулүктерин, тоолдарын канчаар-даа аажок улуг сонуургал-биле катап-катап номчуп турарлар. В. Маяковский уругларның ынак шулүкчүзүн «Кайгамчык Маршак» деп адаан. Урагларга эңне калбаа-биле нептереп сураган шулүктери, тоолдары: «Өрт» (1923 чылда үнген), «Чүктег» (1926), «Почта» (1927), «Чүге ажзарбас кижи» (1930), «Днепр биле дайын» (1931), «Мистер Твистер» (1933), «А-дан Я-га чедир алн-чорук» (1952) болгаш оон-даа ооске. Совет уругларның дыка хөй салгалы Маршактың чогаалдарындан кижиге болгаш оон чогаадыкчы күш-ажылынга, социалистиг Төрээн чурттунга ынак болур чорукка, төлептиг аажы-чаңга болгаш ооске-даа ажыктыг үүлдерге өөренип алган болгаш оон өөренип ап турар.

Бодунуң биче чораанының дугайын Маршак мынчаар сагынган: «Шаанда чажымда каттырынчыг болгаш маадырлыг үүлдерге дыка-ла ынак чордум. Лириканы шала сөөлүредир—чалыы назының үезинде сонуургал берген мен. Шулүктерни дөрт харлыымда чогаадып эгелээн мен, он бир харлыг турган, элээн каш узун шулүглелдерни бижип, Горация деп алгаашкынны очулдурган мен».

Он дөрт харлыг аныяк шулүкчү Маршактың шулүктер бижээн кыдыраалгаларын сураглыг критик Владимир Стасов номчаан, ону аажок мактап, оон талантызын кайгаан. Стасовтуң деткимчези-биле Петербургга чеде бергеш, анза эң дээре гимназиялардың бирээзинге өөренип, чогаалчылар-биле танышкан.

1904 чылда Стасовтуң дачазынга М. Горький-биле ужуражып танышкан. Горький ол аныяк шулүкчүнүң чогаал ажылын дыка сонуургаан болгаш оон ёзугаар мергежилдиг чогаалчы болурунга дузалаан.

Острогожскинин, Петербургтуң, Ялтаның гимнастарында өөренген соонда болдунуң өөредилгезин үргүлчүлээри-биле Англияже өөренип чорупкан. Анза өөренип турган чуртту алн-чорук кылып кезип. Англияның чечен чогаалы-биле болгаш улустуң аас чогаалының шулүктери, ырлары-биле таныжып, англи шулүкчүлерниң шулүктерин орус дылче очулдурган.

Октябрь революциязы тиилээн соонда Маршак уругларга чечен чогаал бижиирinче бодун бүрүнү-биле бердинген. Краснодарга оон «Уругларга театр» деп шиилериниң чындызы үнген. 1934 чылда совет чогаалчыларның Бирги съездизинге С. Я. Маршак «Бичиилерге улуг чечен чогаал дугайында» деп илеткелди кылган. Бодунуң ол илеткелинге уруглар чогаалының көжүдезиниң дугайында чугула улуг айтырыгларны көдүрүп үндүрген.

Сураглыг шулүкчү англи улустуң балладыларын, англи чогаалчылар Шелдиң, Шекспирнин, Теннисоннуң, Бернстин, Байроннуң, Гейннин, Петефтин, Тувимниң, Родарның чогаалдарын орус дылче очулдургулаан.

Чурттуң театрларында С. Маршактың «Он ийи ай», «Човуладан коргар—час-кежиин көрбес», «Хензиг бажыңчыгаш», «Өрт», «Моортайның бажыңы» болгаш ооске-даа шиилери үнүп турар. Маршак — улуг улустарга дыка хөй, солун лириктиг шулүктерниң автору. Самуил Яковлевич шоодуг болгаш дузаашкын чогаалдарын бижиир талазы-биле база-ла улуг талантылыг. Шулүкчү совет улустуң дайзыннарын, тайбынның удурланыкчыларын бодунуң талантылыг сатира чогаалдары-биле кам-хайыра чокка сойгалап турар. Оон чогаалдары делегейниң хөй чурттарында нептереп тараан, янзы-бүрү чурттарның, янзы-бүрү улустарының уруглары оон чогаалын каш янзы дылдарда номчуп турарлар. Чыл бүрүделе оон чаа солун шулүктериниң чыындыларын бичии номчукчулар ап, улуг сонуургалбиле номчуп турарлар. Маршактың дыка хөй шулүктери тыва дыл кырынче очулдуртунган. Оон чогаалдары тыва уругларның улуг сонуургалын хайныктырган.

Т. САЯН-ООЛ.

Улуг, чаагай сеткилдиг, ам-даа аныяк хевээр

Ажылчыннар, студентилер, колхозчулар, аныяк номчукчулар ынак чогаалчызының төрүттүнген хүнүн таварыштыр аңаа байыр чедирген телеграммаларны, чагааларны чорудуп турар. Самуил Яковлевич Маршакка почталионнуң эккелген чагаалары, телеграммалары оон ажылдаар улуг столунуң кырын долгаш, диван болгаш чымчак сандайлар кырын дола берген. Сураглыг чогаалчы, ылаңгыя бодунуң аныяк номчукчуларын уруглардан чылыг чагаай сөстер-биле бижиттинген чагааларны ап турар. Ол чагаалардың одуруг бүрүзүү-ле ынак чогаалчызынга улуг ынакшылын, эптиг-эзлдек чоруун, хүндүткелин илереткен.

Фотокорреспондент-биле кады оон бажыңынга чеде бааривиске, ол чагааларны Самуил Яковлевич биске көргүстүр. Маршактың ажыл кабинеди. Сонга дужунда улуг бижик столу, өрээлдиң ханаларында номнар делгүүрүр.

— Бистиң чуртувустуң бүгү-ле булуңнарындан меңээ байыр чедирип чагаалар, телеграммалар чоруткан бүгүле кижилерге, школзылларга, пионерлерге, октябряттарга өөрүп четтиргенимни илередип тур мен. Бистиң угаангыр, кайгамчык эки, номга улуг ынакшылдыг урагларывыстың дугайын оларның чагааларындан илдең көрүп тур мен. Ам кандыг чогаал ажылы кылып турарымны дыка хөй номчукчулар менден айтырып турардыр. Мээң чечен чогаал ажылым кезээде-ле хөй шелдүг. Мээң чаш болгаш аныяк чораан чылдарымның дугайында «Чурттагланың эгезинде» деп аттыг тоожу удавас үнер. Мээң чаа шулүктеримни «Новый мир», «Юность» сеткүүлдерден болгаш «Пионерская правда» солундан номчуур силер.

Милица ПАНЧЕНКО.

СЭТА-ның корреспондентизи.

КУРГАГ ХОВУЖЕ ХАЛДААШКЫН

Хүнүүң чылыынга быжырган котлетаны чип көрген силер бе? Ол бо-дур.

СЭТА-ның фотохроникази.

АРААТАННЫ УЖУРГАН

Октябрь 17-нин дүнезинде Тес-Хем райпозунуң хаван азыраар черинге чазыйлаан адыг халдап кирген. Ол дугайын ажалкчы эш Күрзүү район төвүнче коичуг дүрген медээлепкен. Каранғы дүнде улажып турган коргунчуг алгы араазында чедип келген эштер Чакчын биле Кызыл-оол олар улчума адыгны ужурган.

Коданда эң улуг 250 кг деңзилиг хаванны араатан өлүрген болган. «Чиген чаак куурарар, чидирткен дөңгелик саглаяр» дээн ышкаш, адыгның чаагы ынчаар куураргын.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүделиниң докталлын ёзугаар чер-черде тургустунган звенолар багай эвес ажылдап турар. Чижээ, сөөлгү хүннерде үүлге Тес-Хем болгаш Эрзин районнарның анчылары безин 44 адыгларны өлүргеп.

О. ЛАМА.

ДЕМИСЕЛ ЭГЕЛЭЭН

Кызылдың бирги чери дээш маргылдааның киржикчилери четчележип чыглып келгенде, маргылдааның кол судьязы эш Д. Куулар киржикчилерниң составын чарлапкан.

Ноябрь 2-де болган бирги салыгга Д. Беркович — В. Быков оларның салыы хамыктың мурнай ак таланың тиилелгезибиле доозулган. Оон ыңай Алдын-оол — Я. Лисицкий, З. Артына—А. Калзаң оларның салыглары база-ла ак таланың тиилелгези-биле доозулгаан. Ынчалзажок кара тала-биле ойнааннар база-ла өрелиг артпаннар. М. Кенин-Лопсан будапешт гамбитке Н. Зыряновтуң бир бодазын хунаап алгаш, оон улам уткан, ол ышкаш В. Корешников —Б Ондар, И. Кызыл-оол — В. Азанчевский оларның салы кара таланың тиилелгезибиле доозулган. А. Полчановов — С. Тамба хайымнашкан.

Ээлчеглиг ийиги салыг бөгүн болур.

С. КӨРГЕН-ООЛ.

„Черлик ыт Динго“ КИНО

«ЧЕРЛИК ЫТ ДИНГО» (режиссёру Ю. Карасик, сценариязының автору А. Гребнев)—уруглар дугайында фильмиериниң бирээзи. Ынчалза-даа ол улуг кижилерниң безин сонуургалын хайындырып кээр. Чогаалчы Р. Фраерманның 1933 чылда бижээн бо тоожузуун экранга белеткен тура, киночурукчулар авторлары ук тоожунуң эң-не үнелиг чүүлдерин көрүкчүлерни арттырган. Баштайгы ынакшылдың шүлүглелиин, хөлзенчиг сагыш-човаашкын дугайында чугааны, чалыы назының уяралын, оон чараш чүүлге чидиг мининишкинин, күзел бодаалчы хөөнүү авторлар чидирбээнер.

Бо бүгү болза фильминиң кол маадыры—15 харлыг Таняның овур-хевиринде илереттинген.

Ол ам база катап пионер лагеринден ээп келген. Таняның төрээн бажыңында оиза чүведаа чок: шуптузу бөлүүн, каскоя чүве көзүлбес. Хоорай база бодүүн, улуг эвес. Далай база ширин, чалгааранчыг эвес.

Таня чүге хенертен доктаай бергени ол? Дыңналыр-дыңналбас чүү аялгал ол? Кандаайлыг чиктиг илбилээшкин көстүп келди? Бир-ле чүүлдү оскунмас дээн чүве дег, Таня бажыңында оваарымчалыг ылаштап турар. Оон шыпшың өрээлчигежи, дириг-даа ышкаш сагындырар, бир-ле чазык-чагай сөстерни ол сөглеп турган ышкаш: «Экии, че чүге туруп алдың, канчап барың, азы аравыста көрүшээнивистен бээр, сээң өрээлчигежиң болгаш мен оскерилбээн, а сен бичии өске апарганың ол бе, азы улгады бергенин ол бе? Таня? Азы чаш назының эрткени ол бе?».

Ийе, амыдырал ындыг таварылга билдиртпес, ону кижи эскербейн баар. Бичии кижиниң амыдыралынга болган чүүл хүн бүрүзүнде-ле билдиртпейн, оон адырлыг эгелеп бээр. Шак ынчаалдыр бис хенертен өзүп, оон соонда уягады бээр болгай бис.

Бо кинонуң режиссёру Юлий Карасик эрткен чайын Венецияга болган, уруглар фильмнериниң XIV Бүгү-делегей фестивалынга бо кино дээш «Гран при» деп кол шаңналды алган. Оон чугаалап турары болза: «Эштер, чартык шак иштинде улуг бис деп бодалды уттуптунар. Эрткен көвей чылдарны болгаш сагыш-човаашкынынарны ап октапкаш, чаш назыныңарда болган болуушкуннарны сактып келиңер»...

Шынап-ла, сактып көрүңер даан, чүге дээрге чаш назын болза бичии болгаш школачы назын эвес, а чурттагланың бир кезии-дир, оон бир эң-не кол чүүлү келир үеже шилчий бээр ужурлуг. «Кижи болуру—чажындан, аът болуру—кулунундан» дээни дыка-ла шынаг.

Таня Сабанеева (артист. Г. Польских) чалыы назынче кирип турар, ол ам бүгү чүүлдү чаазы-биле көрүп, үнелеп турар: шак ол улуг амыдыралче чүнү бодунга ап алза экил? Черлик ыт Динго оожум болгаш шөлээн, бай-хөреңгитен амыдыралдың эжиинче кириксевейн турар. Черлик ыт Динго черлик хевээр арттыксаан...

В. Фастовичиниң кайгамчыктыг операторжу ажылының ачызы-биле бойдустуң чурумалдары бо фильмде сеткилсагыш хайныгыышкынныг көргүстүнген, Таняның шүлүктү шиңгээдип алыры оиза илереттинген: ыяш хүндүлээчел ёзубиле, Таняга чалбарган дег, хадыңчыгаш ыыт чокка аңаа соогун хомудаан-даа ышкаш.

Чаш уруг биле улуг уруг чаңгыс аажы-чаңда каттыжа берген болгаш, оларны аңгылап ылгаары ындыг-ла белен эвес. Таня хөглээшкинден, музыкадан амырааштың чүгүрүп, белинге чедир харже дүжүп, оортан чүгле аас-кежиктиг, хөглүг эжи оолду улам-на ажындырар дээш дедир ээп, халыш турар. Таня дуң ортузунда, улуг уруг дег тура халаап, соңга өттүр көстүп турар күскү дүнүүң чаражыңга уйгузу келбейн, адыштарынга айның хереддерин дозуп ойнап чыдар. Ай адыштар иштинде! Таня бодунуң чалыы назынче оруунга чаш назының анаа-ла каапталарын күзевейн турар, кижи чаш назыныңда кижилерге ең-не шыны-биле бүзүрээр, шын эвес чүүлге кажан-даа эптеш чок.

Ынчалза-даа Таня чүгле күзел долган уруг эвес, а тураскоруктуг, шиитпирлиг кижи. Ол шуурган үезинде шттар-биле шанактыг чоруй баар. Кажан оон ачазы чаа өг-бүлезиниле оон хоорайынга көжүп кээрге, Таня ону өскелеп уткуп алыр, чүге дээрге оон ачазы Таняны болгаш оон авазын хөй чылдар мурнунда каапкаш чоруй барган. Ол дугайын иешкилер сагыш-сеткилиниң ханызындан бодап-ла турарлар...

Өзүп орар назынның арыг болгаш өде-чара чоруу—бо бүгү Таняның баштайгы ынакшылынга каттыжа берген. Коля-биле харылзаазынга ол негээчел болгаш ширин аажычаңын көргүзүп турар.

Наиай сөөктүг оол Фильканың ролюн артист Т. Умурзаков эки ойнап күүсеткен. Амытының хайыралавас чоруккa оон салымныы, кылыңгыры болгаш эптиг-эвилеци көрүкчүлериң сонуургалын чаалап ап турар.

Коляның овур-хевирин артист В. Особик алыс шыныг көргүскен. Оолдуң Танига хамаарылгазы, хынамчалыы оон үүлгединишкиннериниден-не илден.

«Ленфильм» киностудияның бүдүрүп үндүргени бо фильминиң сөөлгү түңнел көргүзүү көрүкчүнүң сагыжында солун болуп артып калыр: Филька хүннүң херелдериниң дузазыбиле бодуңуң хөрээнге «ТАНЯ» деп бижип алыр. «Кайдыг көнчуг бичии кижи боор сен?»—деп, Таня ол оолду көэрген, каттырып турар.

— Ол бижип алганың дүжүп каар, чиде бээр-ле болгай. Ынчан Филька аңгадаан шырайлыг, Таняже муңгак көрүп турар:

— Шынап-ла, шуптузу чиде бээр бе? Чок болза, бир-ле чүүл артып каар чалавас... Хүн дыка күштүг болгай.

Таня болангаш, оон-биле чөпшээрежир:

— Сээңии шын, Филька. Шуптузу читпес ужурлуг!

...Амыдырал улам ыңай чоруп орар. Кижилер бодуңун чаш назыныңың дугайын утпас, бүгү амыдыралының иштинде ону сактып чоруур ужурлуг. Чүге дээрге чалыы назын —чурттагланың эгези-дир.

С. БАИР.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

НОЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга программа 10, «Балтийниң алдары» 12, 2, «Аар-берге кеземче» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга программа 10, «Туттурбас Ян» 3.15, 7.15, «Телефончу уруг» 11.15, 1.15, 5.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга программа 10, «Бичии уруг ачазын дилеп тур» 12.30, 4.30, «Дингo деп черлик ыт» 2.30, «Иванна» 6.30, «Римниң кырында беш дээрбек», «Иванна» 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Силерге ынак-тыр бис» 11.15, 3.15, «Кижи-амфибия» 1.15, 5.15, «Римниң каникулдары» 7.15, «Садыгның бедик культуразы дээш», «Кижи-амфибия» 9.15 шактарда.

НОЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Экии, уруглар!» 10, 12, 2, 4, 8, 10, «Арыг дээр» 6 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ленин Смольныйда» 10, «Шипканың маадырлары» 11.15, 1.15, «Угбашкылар» 3.15, 7.15, «Аар-берге кеземче» 5.15, 7.15, шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга программа 10.30, «Туттурбас Ян» 12, 2, 6, «Телефончу уруг» 4.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Рита» 11.15, 1.15, «Дингo деп черлик ыт» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

КАРТОФЕЛЬ

Картофель биле капуста чем үүлүнде С витаминниң кол үнер дөстери болуп турар. Күзүн ажаап алдынган 100 грамм картофельде ортумза-биле 20—25 милиграмм С витамин бар.

С витаминниң картофельде бар болуп турары доктаамал эвес. Ол витаминниң хуузу картофельди кайы хире үр үеле шыгжаанындан хамаарыжыр болгаш кыштадыр шыгжаан картофельде витамин күзүн турганындан 50—70 хуу эвээжээр. Ол ышкаш картофельди чем кылып, хайындырып, сайгарып турда С витаминниң чидирии улуг болур.

Салат болгаш винегрет кылыр картофельди кежи-биле шоолуг эвес сугга ийикпе, азы ишти баалыннаг ак-демир сакпыңнарга буска хайындырза эки, Шак ынчаар хайындырарга С витамин картофельге колдуунда-ла үрелбейн арттар.

Аштап каан картофель карара бербезин дээш ону соок сугга сугар. Бо үеде С витаминниң чамдык кезии үрелир, а сугга үр чыткан тудум-на чидирии улгадыр. Ынчангаш картофельди чүгле хайындырар мурнуу чарыында аштап алыры чугула. Бичии-бичии кылдыр хээндектей кезип каан картофельде витаминниң чидирии, үрелиичели хээндектей кеспээн бүдүн картофельдиниден хөй болур. Демир деггениниден картофельде С витамин кончуг үрелиичел, ынчангаш ону тадарбас чүүлден кылган бижек-биле кезери чугула.

Картофельди хайындырарда хайнып турар изиг сугже суп хайындырар херек. Соок сугже суккаш хайындырган картофельде витамин 50 хуузун чидирер, а изиг сугга хайындырган картофельде витамин чүгле 10—35 хире хуузун чидирер.

Картофельди хаарып быжырарда изиг, четчир үс кутkан савага хаарар. Бо үеде витаминниң чидирии 25—30 хуу болур. Хайындырган картофельди хаарып быжырарга ол витамин дыка үрелир.

Чуурган картофельди белеткээрде хайындырган картофельди ыяштан кылган чүүл-биле ийикпе, азы хылдан кылган шишкиштиң дузазы-биле чууруп алза эки. Устүнде айытканывыс ышкаш демир-аймаа деггенде картофельде витамин улуг хемчээлдии-биле үрелир болганда ону эът тырттар машинага чууруп болбас. Чуурган картофельди ол дораан сүт азы будюнбиле холуур. Ол чорук С витаминниң үрелбезинге дузалаар.

Чаа хайындырган картофельдиг мүнде С витамин 50 хуу болур, а хайындыргаш изиг плита кырынга 3 шак хире турган ындыг мүнде витамин 70 хуу чедир эвээжээр.

Республиканың санитар-чырыдылышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кулумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, кәзээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал киллистериниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт киллизиниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00945. Чагыг № 2474. Культура министерствозунуң типографиязы